Sámediggi
Ávjovárgeaidnu 50
9730 Kárášjohka

+ 47 78 47 40 00
www.samediggi.no
samediggi@samediggi.no

Arkiivaáššenr. 26/472

Áššonly	Gos	Goas
011/26	Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit	27.04.2026-28.04.2026
026/26	Sámedikki dievasčoahkkin	16.06.2026-19.06.2026
004/26	Bajássaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi	02.06.2026-05.06.2026

Áššeovddideapmi
Bakgrunn
Sannhets- og forsoningskommisjonen leverte sin rapport 1. juni 2023. Like i etterkant sendte Sametinget rapporten på høring til det samiske samfunnet, og i løpet av 2024 ble rapporten behandlet gjennom ulike saker i Sametingets plenum i mars. Vedtakene fra Sametinget ble oversendt til Stortinget, som behandlet rapporten i november 2024.
I sak 037/24 *Regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport*, gjorde Sametinget en vurdering av Sametingets rolle i å følge opp kommisjonsrapporten på lokalt og regionalt nivå. Sametinget har en bred virksomhet innenfor mange samfunnsområder som kan forstås som reparerende virksomhet for samisk kultur i vid forstand, for eksempel gjennom å understøtte samiske institusjoner, samiske møteplasser, arbeide for anerkjennelse for samiske rettigheter og forvalte Sametingets tiltak og ordninger som er ment å styrke samiske språk og samisk kultur. I denne saken ble det gjort en kartlegging av samiske tilbud i alle valgkretsene, basert på informasjon om direkte tilskuddsmottakere innen språk og kultur, og informasjon om samisk barnehagetilbud og opplæringstilbud.

Kartleggingen viste at vi har behov for mer kunnskap om behovene i den enkelte valgkrets. Derfor vedtok Sametinget at det skal gjennomføres dialogmøter og regionale høringsprosesser i alle Sametingets valgkretser. Målet er å få frem behov om samiske tilbud, ordninger og tiltak som kan bidra til å reparere språk, kultur og identitet etter fornorskningspolitikken.
Med bakgrunn i dette satte Sametinget i gang en regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport hvor Sametinget over en periode på tre år skal avholde folkemøter og høringer i alle valgkretser. Den første valgkretsen var Nordre valgkrets på våren 2025. Dette resulterte i sak 033/25 *Regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport - Behov for samiske tilbud, ordninger og tiltak i Nordre valgkrets.* Den andre valgkretsen var Sørsamisk valgkrets. Sametingets plenum behandlet denne i sak 009/26 *Regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport - Behov for samiske tilbud, ordninger og tiltak i Sørsamisk valgkrets*
I mars/april 2026 ble det gjennomført en skriftlig høring og fem folkemøter i Østre valgkrets som leggergrunnlaget for denne saken.

Om valgkretsen

Østre valgkrets omfatter kommunene Sør-Varanger, Unjárga/Nesseby, Vadsø, Vardø, Båtsfjord, Deatnu/Tana, Berlevåg, Lebesby og Gamvik.

Figur 1 - Mottaker av Sametingets direktetilskudd og årlige tilskudd i Østre valgkrets.

Omtale av tidligere høringer

Sametinget ønsket bred deltakelse fra det samiske samfunnet i den første behandlingen av oppfølgingen av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, inkludert samiske organisasjoner, institusjoner, enkeltpersoner og andre relevante interessenter. Det var mulig å sende inn skriftlig høringsuttalelse via et digitalt skjema på Sametingets nettside, eller sende inn sine innspill via e-post eller vanlig post, adressert til Sametinget. Fra Østre valgkrets kom det inn 8 høringsuttalelser i den runden.

Det at en høringsinstans har tilhørighet i en valgkrets betyr nødvendigvis heller ikke at høringssvaret deres omhandler behov og tilbud i valgkretsen. Noen høringsinstanser skriver om behovet for tiltak lokalt i sin region, men langt i fra alle. Dette skyldes trolig det faktum at Sametinget i høringen spurte etter det samiske samfunnets syn på rapportens innhold, spørsmålet om forsoning og kommisjonens forslag til tiltak. Denne spørsmålsstillingen var hensiktsmessig for Sametingets første behandling av Sannhets- og

forsoningskommisjonens rapport i mars 2024. Men fordi høringsinstansene ikke ble spurt om å gjøre rede for lokale utfordringer og behov og fordi Sametinget mottok svært få høringsuttalelser fra noen valgkretser, ga ikke høringsuttalelsene en dekkende beskrivelse av de opplevde behovene. Derfor ble det vurdert slik at det var nødvendig å innhente ytterligere innspill. Sametinget vedtok av den grunn en regional oppfølging for bedre å kunne vurdere hvilke behov det kunne være i de ulike valgkretsene.
Høringssvar i den første runden fra Østre valgkrets tematiserte både behovet for revitalisering av skoltesamisk språk og kultur, og behovet for å synliggjøre nordsamisk språk og kultur i Sør-Varanger. Også behov for dokumentasjon trekkes frem, det gjelder både nord- og skoltesamiske dialekter og stedsnavn, duodjitradisjoner og joiketradisjoner. Flere trekker frem viktigheten av samarbeid på tvers av statsgrensene og tilrettelegging for at de samiske lokalsamfunnene kan leve på tvers av grensene.
Det å styrke lokale museumsinstitusjoner og lokale møteplasser fremstår som viktig i denne valgkretsen. Høringsinstansene nevner planer om en ny samlokalisering av tiltak i Nesseby, ved navn Šillju, behov for et samisk hus og språksenter i Sør-Varanger, at Deanu Musea/Tana museum har dårlige bevaringsforhold og en samling i dårlig tilstand, at Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum har behov for oppgradering av utstilling og av magasinkapasitet, at Saviomusea/Saviomuseumet bør bygges til et nordsamisk kunst- og kultursenter og Ä´vv Saa´mi Mu´zei/Ä´vv Skoltesamisk Museum må styrkes som et skoltesamisk kultursenter i Norge med mulighet til å drive revitalisering, språkarbeid, kulturaktiviteter og kunnskapsformidling. Det vises også til at museene, i samarbeid med helseinstitusjoner, kan spille en rolle i å skape trygge arenaer for å samtale om reparasjon og forsoning, og at det er et stort behov for dette i valgkretsen.
Sametinget har fått høringssvar fra denne valgkretsen som påpeker at dersom det samiske språket skal bevares og videreutvikles må innsatsen prioriteres i områder hvor det samiske språket er sterkt, og politikk som fører til fraflytting fra forvaltningsområdet for samiske språk må unngås.

Målsetning med folkemøtene og høringene

Målet med folkemøtene og høringen har vært å legge grunnlag for en vurdering av hvorvidt og på hvilken måte de ulike samiske valgkretsene behøver styrket eller endret innsats fremover med hensyn til å revitalisere, bevare eller styrke samiske språk og samisk kultur. Sametingsrådet har ønsket å få svar på følgende spørsmål:

- Hvilke behov har samiske lokalsamfunn og enkeltpersoner for fremover å kunne reparere skadene etter fornorskningen i valgkretsen?
- Hva kan lokale samiske aktører gjøre selv?
- På hvilke områder kan samarbeid med kommuner og norske institusjoner og organisasjoner være aktuelt?
- Hva bør Sametinget legge til rette for?
- Basert på tidligere erfaringer med Sametingets tilskudd og ordninger, er det behov for endring eller styrking av disse?

I høringsbrevet ble høringsinstansene bedt om å ta utgangspunkt i følgende spørsmål:

1. Kulturelle og språklige behov:
    a. Hvilke tiltak mener du/dere er nødvendige for å styrke, synliggjøre og bevare samiske språk i deres område?
    b. Hvilke tiltak mener du/dere er nødvendig for å synliggjøre, styrke og videreføre kulturelle aktiviteter og/eller tradisjonell kunnskap i deres område?
2. Kunnskap og kompetanse:
    a. Hvilke utfordringer opplever du/dere med tilgang til offentlige tjenester som er kulturelt tilpasset, og hva kan gjøres for å møte disse utfordringene?
    b. Hvilke tiltak mener du/dere trengs for å øke bevissthet og kunnskap om samisk kultur og historie i deres område?
3. Økonomisk utvikling:
    a. Hvordan kan Sametinget støtte samiske næringer i deres område bedre?

    b. Hva slags tilskuddsordninger eller økonomiske støtteprogrammer trengs for å møte lokale samiske behov?
4. Sivilt samfunn og møteplasser:
    a. Er det tilstrekkelige møteplasser og kulturarenaer for samiske aktiviteter i deres område? Hvis ikke, hvilke møteplasser eller arenaer trengs?
    b. Hva kan gjøres for å styrke samisk sivilsamfunn og organisasjonsliv?
5. Samarbeid og partnerskap:
    a. Hvordan kan Sametinget bidra til å styrke samarbeidet mellom samiske institusjoner, lokale myndigheter og andre relevante aktører, slik som næringsaktører, i deres område?
    b. Er det spesifikke partnerskap eller prosjekter i deres område som dere mener bør prioritere?

Omtale av folkemøtene og høringene

Høringsbrevene, med informasjon om folkemøter og skriftlig høring, ble sendt til fylkeskommunen, kommuner, språksentre, samiske barnehager og barnehager med samiske avdelinger, skoler med opplæring i og på samisk, reinbeitedistrikt, museum, næringsvirksomhet, samt et bredt spekter av lag, foreninger, organisasjoner, kulturinstitusjoner og andre relevante aktører i valgkretsen. Alle som mottok brevet, ble oppfordret til å videreformidle innholdet til andre relevante aktører. Videre ble det sendt ut pressemelding og delt informasjon på Sametingets nettside og sosiale medier.

Ordførerne i kommunene hvor folkemøtene ble avholdt fikk egen invitasjon. Dette bidro til at ordførerne i vertskommunene var representert på flere av folkemøtene. Kommunene i valgdistriktet fikk også forespørsel om å dele informasjon om møtene på sine nettsider, samtidig som at de ble sendt en plakat med oppfordring om å henge den opp på synlige steder.

Det var et ønske om å holde folkemøtene spredt i valgkretsen, samtidig som det ble understreket at høringen var for hele valgkretsen, og alle ble oppfordret til å sende inn skriftlige høringsuttalelser. Folkemøtene ble avholdt i Deatnu/Tana, Kjøllefjord, Lebesby bygd, Vadsø og Kirkenes. Sametingspresident Silje Karine Muotka, rådsmedlem Jon-Christer Mudenia, og politiske rådgivere Aina Madelén Nordsletta Aslaksen og Håkon Mudenia deltok på møtene. Unntaket var i Tana, hvor sametingspresidenten var forhindret fra å møte.

Deltagelsen på folkemøtene var god. I Tana deltok omtrent 35 personer, i Kjøllefjord rundt 15, på bygda Lebesby 10, i Vadsø nærmere 15, i Kirkenes om lag 35.

Sametinget mottok 23 skriftlige høringsuttalelser gjennom det digitale skjemaet på Sametingets nettside.

Tre av uttalelsene ønsket å være anonyme. Ni uttalelser kom fra enkeltpersoner. I tillegg var elleveuttalelser under kategorien organisasjoner. Dette omfatter Berlevåg kommune, Deanu Sámeskuvlla vánhemlávdegoddi / FAU ved Sameskolen i Tana, Deatnogátte Sámiid Searvi / Tanabredden sameforening, Deanu sámelistu / Samelista Tana, Deanu sámeskuvlla oahpahedjiin / lærere ved Deanu sámeskuvla, Deanu sámiidsearvi /Tana sameforening, Unjárgga gielda / Nesseby kommune, Utdanningsforbundet i Tana, Sámi Valáštallan Lihttu / Samenes idrettsforbund, Lebesby kommune og Lebesby Sjøsameforening.

Nesseby kommune forespurte om å få levere høringssvaret etter fristen, 24. april. Kommunen ble orientert om at høringsbrevet deres ikke kunne bli tatt med i den helhetlige vurderinga, men bli lagt ved saken som et vedlegg.

Både oppmøte og høringssvarene viser at det er stort behov for å gjennomføre denne prosessen regionalt. Selv om det er sammenfallende behov i de tre valgkretsene Sametinget til nå har gjennomført folkemøter i, så er det tydelig at det er regionale ulikheter som er viktig å få kunnskap om på denne måten. I det følgende presenteres noen hovedtrekk fra høringsuttalelsene og folkemøtene. Under vurderingsdelen av saken vil ulike fagfelt og innspill bli nærmere presentert og vurdert. Innspillene speiler mangfoldet i valgkretsen.

Mange av innspillene handler om behovet for å styrke nordsamisk og skoltesamisk språk. Det pekes på behov for mer sammenhengende samisktilbud i barnehage, grunnskole, videregående opplæring og høyere utdanning, samt lavterskel språkopplæring for voksne. Mangelen på lærere og annet fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse trekkes frem som en sentral utfordring.

Flere innspill peker på behovet for å kunne bygge opp en sterkere samisk identitet og tilhørighet i de ulike områdene. Å etablere institusjoner lokalt blir beskrevet som et godt tiltak. Dette kan bidra til et stødig tilbud som ikke er avhengig av frivillig innsats. Institusjoner som ønskes er f.eks. museer og språk- og kultursenter. Det blir også nevnt at disse institusjonene gjerne kan samlokaliseres. Man ønsker også å etablere flere samiske møteplasser og kulturarenaer, inkludert duodji-tilbud for ulike aldersgrupper. Flere etterspør egnede lokaler for dette.
Mange tar opp dårlig kommuneøkonomi som er utfordring for utvikling av samiske tilbud. Det er også kommet flere tilbakemeldinger om at man ønsker at Sametinget skal være mer synlig. Spesielt gjelder dette for Sametingets støtteordninger, men også for mulighetene som fins for å kunne utvikle samisk kultur og samfunn. Det blir blant annet nevnt at Sametinget burde arrangere flere møter som ligner på folkemøtene.
Situasjonen for laksefiske føles som et stort tap for flere. Det etterspørres tiltak for å kunne ta opp igjen og/eller ta vare på kulturene og tradisjonene knyttet til laksefiske i elv og i sjø. Mange er bekymret for at kulturen og språket knyttet til laksefiske ikke vil føres videre til neste generasjon, og at de derfor vil dø ut.
Tilgangen til opplæring i og på samisk varierer i distriktet. I Tana har de Deanu sámeskuvla, hvor all undervisning foregår på samisk. Samtidig tilbyr de fjernundervisning på nasjonalt nivå. I Tana etterspørres det tiltak for å ta vare på skolen, for å sikre trygg drift videre. Flere i resten av distriktet har et behov for ansatte som snakker samisk i barnehage og i skole. Kommuneøkonomi og tilgangen på lærere påvirker tilbudene lokalt
Det pekes også på mangelfull tilrettelegging av helsetjenester og behov for tilbud med samisk språk- og kulturkompetanse innenfor helsesektoren.
Alle høringsuttalelsene er tilgjengelige på Sametingets nettside:
Høring: Behov for samiske tilbud, ordninger og tiltak i Østre valgkrets - Sametinget

Árvoštallan

Østre valgkrets er en valgkrets med spredt bebyggelse og små samiske samfunn. I tillegg er det både områder som har vært sterkt preget av fornorskningen og områder der samisk språk og kultur har stått sterkt også i nyere tid. Dette tydeliggjøres også i oversikten over etablerte samiske institusjoner og tilbud. I tillegg er det to samiske språk, med ulikt utgangspunkt for igangsetting av reparerende tiltak. Dette til sammen gjør at tilbakemeldingene på folkemøtene og i den skriftlige høringen viser at det innenfor valgkretsen er ulike behov. Denne saken vil ikke kunne løse alle utfordringer og behov, men prosessen gir et godt bilde av hva som kan være mulig for Sametinget å bidra med, både på kort og lang sikt. Tilbakemeldingene vil også kunne være gode kilder for prosesser knyttet opp mot ulike fagfelt i det videre arbeidet.
Vurderingene er gjort i henhold til temaer og svar på de skriftlige høringene og det som kom fram på folkemøtene. Dette blir vurdert opp mot informasjon og tiltak som allerede er tilgjengelig eller igangsatt. Det er viktig å understreke at dette ikke er utfyllende i denne saken, men blir en del av en lengre prosess der formålet er å få løftet opp de regionale utfordringer som man gjennom dette arbeidet får kunnskap om. Formålet er å bygge en erfaringsbase som kan gi et godt grunnlag for målrettede tiltak i Sametingets oppfølging av sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. For sametingsrådet er det også viktig å knytte vurderinger og videre arbeid i prosessen opp mot Mánočalbmi-erklæringen som er den politiske plattformen for samarbeidspartene i denne sametingsperioden.
Det er flere aktører enn Sametinget som har ansvar for dette arbeidet. Kunnskap om ulike utfordringer og behov i valgkretsen gjør at Sametinget i større grad kan bidra til å ansvarliggjøre andre aktører og deres arbeid med å følge opp kommisjonens rapport. Dette gjelder blant annet Sametingets arbeid med samarbeidsavtalene i området. I denne valgkretsen har Sametinget samarbeidsavtale med Sør-Varanger kommune. Etter endringer i fylkeskommunestrukturen er det ikke ferdigstilt en samarbeidsavtale med Finnmark fylkeskommune. Det er en pågående prosess med Vadsø kommune.

Areal, rettigheter og næring

Mánočalbmi-erklæringen er tydelig på våre rettigheter til land, vann og naturressurser og at dette er grunnlaget for vår kultur, våre språk og næringer. Disse rettighetene skal sikre det materielle og immaterielle kulturgrunnlaget for samisk samfunnsliv. Sametingsrådet vil fortsette det langsiktige arbeidet med å styrke urfolks rettigheter lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.
På folkemøtene og i høringsuttalelsene understreker flere at primærnæringene er essensielt for at de lokale samiske samfunnene skal kunne overleve. Næringene bidrar til bosetting i områdene og videreføring av samisk kunnskap, språk og tradisjoner.
På folkemøtene og i høringen kommer det fram at mange er bekymret for videreføringen av samisk laksefiskekultur. De frykter at laksetradisjoner ikke føres videre til neste generasjon samer, og at de står i fare for å miste en del av sin kultur. Laksefiske i Tanavassdraget er en viktig arena for kulturutøvelse og bruk av språket, og man er redd for å miste dette. På folkemøtet i Kjøllefjord beskrives sjølaksefiske som en av de største hjertetapene, og utøverne ønsker tilbake rettighetene og mulighetene til å fiske laks.
Flere i de sjøsamiske samfunnene er bekymret for framtidens fiskenæring og deres rettigheter. I Kjøllefjord peker flere på innlemming i virkeområdet for tilskudd til næringsutvikling (STN-området) som et viktig virkemiddel for å ta vare på den sjøsamiske kulturen. De ønsker tilbake fiske- og utmarksrettigheter for å kunne leve slik som før. Disse rettighetene, og utvikling av næringen, sees på som viktige tiltak for å sikre bosetting. Kjøllefjord er i dag ikke en av grunnkretsene som er innenfor STN-området. Sametingsrådet tar innspillet fra folkemøte i Kjøllefjord med seg i den videre vurderingen som gjøres i forbindelse med eventuelle endringer av STN-området.
Sametingsrådet har forståelse for den bekymringen mange uttrykker i forhold til dette. Betydningen av primærnæringene som kulturbærer i Sápmi er svært viktig. Begrensningene i laksefiske, som har blitt betydelig de siste årene, har særlig rammet disse områdene hardt. I Mánočalbmi-erklæringen legges det vekt på sjøsamiske fiskerirettigheter, og vil at de anerkjennes i tråd med Kystfiskeutvalgets anbefalinger.
Sametingsrådet vil fortsette å vektlegge dette viktige arbeidet og tilbakemeldinger og innspill i denne prosessen viser igjen hva dette betyr i lokalsamfunnene. Sametingsrådet vil også i samarbeid med andre sikre at Tana-avtalen respekterer rettighetshaverne og urfolksperspektivet i forvaltningen av den umistelige lakseressursen. Sametingsrådet vil for øvrig vise til sametingsmeldingen «Diddi, luosjuolgi, goadjin ja duovvi» (2021). Der er det også vektlaglagt at utvikling av et flerbrukssenter for laks og elvesamisk kultur i Tana er en viktig satsning. Som en reaksjon på den dårlige tilstanden for atlantisk laks i Tanavassdraget, bevilget Sametingsrådet midler til å utrede og vurdere mulige lokale forvaltningsmodeller for Tanavassdraget i 2024. Det ble inngått avtale med konsulentselskapet ARVIL OY, om en forstudie for vurdering av mulige modeller for helhetlig samarbeid på tvers av statsgrensene og lokal forvaltning av Tanavassdraget. Utredningen resulterte i en rapport om Lokalforvaltning av Tanavassdraget av mai 2025 og et seminar om lokalforvaltning av Tanavassdraget i Nuorgam, i september 2025. Utredningen dokumenterer blant annet at dagens forvaltningsstruktur for Tanavassdraget fremstår fragmentert og kompleks, at målstrukturen er til dels uklar, og at lokal påvirkningsmulighet i statlige prosesser er begrenset. Samtidig peker rapporten på vilje til samarbeid på tvers av statsgrensen, men mangelfulle strukturer for reell samhandling på tvers av grensene. Med bakgrunn i dette har Sametinget satt i gang prosjektet «*Lokalforvaltning av Tanavassdraget for perioden 2026–2027*». Formålet med prosjektet er å utarbeide en lokalt forankret politisk plan på tvers av statsgrensene for styrking av lokalbasert forvaltning av Tanavassdraget, som (i større grad enn i dag) er forankret i samisk tradisjonell kunnskap (árbediehtu) og lokalt selvstyre. Som en del av dette prosjektet skal det etableres et råd for tradisjonellkunnskap i Tanavassdraget/Deanu árbevirolaš máhttoráđđi.
Sametingsrådet og regjeringen er også enige om å utarbeide en felles plan for bevaring av samisk laksefiskekultur. Bakgrunnen for planen er at laksefisket de siste årene har blitt kraftig redusert både i elv og i sjø, og dette får konsekvenser for utøvelsen av tradisjonell samisk laksefiskekultur og overføring av både språk og *árbediehtu* (urfolks tradisjonelle kunnskap) til neste generasjon. Sametinget og Klima- og miljødepartementet har bedt om innspill i arbeidet med planen i en egen høringsprosess for planarbeidet.

Mánočalbmi-erklæringen vektlegger flere relevante punkter i tilknytning til meahcásteapmi (utmarksbruk). Meahcásteapmi må få en tydeligere lovmessig anerkjennelse og rettigheter til fornybare ressurser i nærområdene må anerkjennes og land og ressurser må forvaltes i tråd med urfolksrettigheter og samisk høstingskultur. Videre poengteres det at samiske rettigheter til fornybare ressurser og sine nærområder anerkjennes og at land og ressurser forvaltes i tråd med urfolksrettigheter og samisk høstingskultur.
I folkemøtene kom det frem at det eksisterer opplevde interessekonflikter knyttet til bruk av utmark. Flere pekte på at slike forhold kan ha betydning for lokal utvikling i bygdene. Det etterspørres tiltak som kan dempe lokale konflikter. Meahcásteapmi, fremheves som vesentlig av en rekke personer for å kunne ta vare på og viderebringer tradisjoner. Man ønsker tilbake rettigheter til å kunne kjøre i utmarka for å kunne bruke og høste av naturen
Når det gjelder ny motorferdsellov viser rådet til prosessen som har vært til behandling i Sametinget.

Språk
Valgkretsen har to kommuner innenfor forvaltningsområdet for samiske språk. Det er kommunene Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby. Begge disse er innenfor kategorien språkutviklingskommuner. Denne kategorien er den kategorien hvor kommuner har de største forpliktelsene. Kommunene vil ha alle forpliktelsene som de har i dag. I tillegg får kommunene et krav om at de også skal bruke samisk internt i den kommunale administrasjonen og i kommunestyret. I kommuner innenfor det samiske språkforvaltningsområdet har alle elever rett til opplæring i og på samisk. Sameskolen i Tana er tilbydere av nordsamisk fjernundervisning til elever i grunnskolen.
I 2025 ble det gjennom sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger for ulike språktiltak bevilget penger til syv språktiltak i denne valgkretsen og 90 elever i videregående skole fikk språkstipend.
Et EU-Interreg prosjekt på tvers av statsgrensene med mål å revitalisere skoltesamisk språk og kultur vil pågå frahøsten 2024 til høsten 2027. Sør-Varanger kommune i Norge og Enare kommune i Finland står som eiere av prosjektet, mens Sametingets administrasjon bidrar med en representant i styringsgruppen.
Høringssvarene og folkemøtene peker på et stort behov for å styrke samisk språk gjennom hele livsløpet og på flere samfunnsarenaer. Det etterlyses flere og mer tilgjengelige språkarenaer, som språksentre, kurs, språkkafeer, språkbad, språkdusj, kurs og møteplasser.
Flere ønsker støtte til å reise for å ta kurs i nordsamisk eller skoltesamisk. Reise og opphold til steder hvor det holdes kurs øker terskelen for å delta. Derfor mener flere at støtte til disse kostnadene vil gjøre det enklere å ta kurs. Språkbad og språkdusj trekkes frem som nyttige virkemidler for å kunne lære seg språket, og man ønsker tilbud for dette. Videre etterspørres det tiltak for at foreldre med barn i barneskole eller skole som lærer seg samisk, også kan lære språket. Det foreslås blant annet frikjøp fra jobb, og lett tilgjengelige kurs.
Stedsnavnsarbeid og synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom trekkes også frem som viktige tiltak. I Lebesby og Sør-Varanger ble det uttrykt ønsker om at navnene bør være på deres lokale dialekter, og oversatt korrekt. Samtidig er synliggjøring av samisk språk gjennom gatenavn og på offentlige bygg noe som opptar flere i valgkretsen. Stedsnavnsloven omfatter ikke skoltesamisk, og med det kan ikke skoltesamiske stedsnavn tas i bruk på skilt. Sametingsrådet er kjent med denne saken og har våren 2025 sendt et forslag til Kultur- og likestillingsdepartementet om ny ordlyd i stedsnavnsforskriften, der alle de seks samiske språkene i Norge, skoltesamisk, nordsamisk, lulesamisk, pitesamisk, umesamisk og sørsamisk skal omfattes av stedsnavnsforskriften.
I høringene og folkemøtene ytres det et behov for flere arenaer for å bruke samisk språk. En rekke personer ønsker flere arenaer hvor man kan snakke samisk. Samtidig understreker flere betydningen av møteplasser for barn og unge for å kunne bruke språket på fritiden. Videre ønskes det tiltak for at det skal bli mer naturlig å kunne snakke samisk med andre i hverdagen.
Et høringssvar etterlyser også samiskspråklige prester i valgkretsen. Prester som snakker samisk, vil kunne styrke kirkens bånd med samisk kultur. Det er heller ikke nok med kirketolker, da prestens også har oppgaver utover kirkens arrangementer.

Utfordringer ved bruk av samisk språk i hverdagen trekkes fram i flere uttalelser. I høringssvaret fra Sámi Valáštallan Lihttu utrykker de en bekymring for at samisk kun blir et hjemmespråk for barn og unge. De nevner at flere ungdommer aktiv velger å ikke bruke samisk i det offentlige rom, i frykt for negative reaksjoner. Videre skriver de at utfordringen ikke bare handler om hets, men også om manglende normalisering av samisk språk. På folkemøtet i Tana fortelles det også om utfordringer ved å bruke samisk i offentlige arenaer, og man etterlyser tiltak for å gjøre det mer naturlig å kunne bruke samisk i hverdagen.

Språksenter

I denne valgkretsen er det to språksentre med direktetilskudd fra Sametinget: Isak Saba guovddáš i Nesseby og Giellagáddi i Tana, med henholdsvis fem og tre årsverk. Tana språksenter holder språkkurser etter bestilling også utenfor Tana kommune. De har holdt kurs i Karasjok, Oslo, og på flere steder i kystområdene Finnmark. Språksenter blir sett på som en viktig arena for å lære seg samisk og for å ta vare på språket. Språksentre gir muligheter for kurs og bevaring av språk. I Sør-Varanger er det mange som ønsker ett eller to senter som kan ta for seg skoltesamisk og nordsamisk språk. I Lebesby og i Vadsø blir det også fremmet forslag om etablering av språksenter. I både Lebesby kommune og i Sør-Varanger ønsker man også tiltak for å bevare de lokale dialektene, da de er i ferd med å dø ut med den eldste generasjonen.

Sametingets reviderte språksenterstrategi "Ovttas ovddosguvlui - Sammen fremover" nevner at det i flere områder etterspørres språkkurs og språkarenaer hvor det ikke finnes noe språksenter. Strategien er tydelig på at det er behov for språkmiljøer som bevarer, styrker og utvikler samisk språk. Sametinget har derfor opprettet en tilskuddsordning for etablering av nye språksentre, dette for å legge til rette for etablering av språksentre i områder som ikke har et språksenter.

Kulturinstitusjoner

I Mánočalbmi-erklæringen sier samarbeidspartene blant annet at de vil styrke rammene til samiske kulturinstitusjoner, festivaler og møteplasser, og at de vil ta initiativ til å opprette nye samiske institusjoner, møteplasser og tilbud på steder der dette mangler i dag. Dette må skje i samarbeid med kommuner, fylker, stat og andre partnere.

Følgende samiske kulturinstitusjoner mottar direktetilskudd over sametingsbudsjettet i 2026: Deanu ja Várjjat museasiida/Tana og Varanger museumssiida (inkl. muséene Varanger Samiske Museum, Saviomuseet, Tana museum og Ä'vv Skoltesamisk museum). Sámi Mánáidteahter i Tana og bokbuss i Tana og Nesseby kommune. Sámi Válaštallan Lihttu gir landsomfattende tilbud.

I folkemøtene og høringssvarene kom det innspill om styrking av eksisterende samiske kulturinstitusjoner utfra deres situasjon og behov, som Sámi kulturfága - Mátta-Várjaga kulturskuvla og Sámi Mánáidteáhter, slik at de kan utføre sitt samfunnsoppdrag og møte etterspørsel og behov fra samiske samfunn, men også det norske samfunnet. Sámi Mánáidteáhter ønsker å bli et nasjonalt samisk barneteater, og utvide til 4 faste stillinger tilknyttet kulturskolen. På den måten mener de at de kan bistå skolene og kulturskolene rundt om i de samiske områdene. I Sør-Varanger ønsker man å styrke kulturskolens tilbud, og rekruttere flere sterke kulturbærere. Arenaer for å utøve kultur blir etterspurt i både høringen og på folkemøtene. I Nesseby er det et ønske om styrking av samisk kultur gjennom den lokale kulturskolen. I Sør-Varanger ønsker man et kultursenter, som gjerne kan være sammenslått med språksenteret. I Vadsø er det et ønske om å etablere arenaer for å utøve samisk kultur i fellesskap. Det blir dratt opp eksempler som å dra ut å fiske, eller å ha duodjikvelder sammen. Sametingsrådet registrerer et ønske om en samisk forening i Vadsø og at dette er godt lokalt initiativ som vil kunne organisere og styrke arbeidet med samiske saker i området.

Synliggjøring av samisk kultur i det offentlig rom blir nevnt å ha betydning for flere. Det er med på å bygge en identitetsfølelse, og vil kunne øke forståelse for den samiske kulturen blant folk. I Sør-Varanger ønsker man større synliggjøring av den samiske kulturen, og at man viser fram mangfoldet som fins i kommunen. På folkemøtet i Tana ble det nevnt at man savner tydelige kulturuttrykk slik at man kan se at Tana er en samisk kommune. Det foreslås tiltak som for eksempel utstillinger av samisk duodji.

I revidert sametingsbudsjett 2026 foreslår sametingsrådet at det å gis et direktetilskudd til Deanu ja Várjjat museasiida/Tana og Varanger museumssiida for å gjennomføre Skoltesamisk kulturår. Hovedmålet er å markere

200 år siden grensetrekningen mellom Norge, Finland og Russland i 1826 og konsekvensene for skoltesamene. En vil sette fokus på skoltesamisk kultur, og bidra til at den skoltesamiske kulturen er på agendaen lokalt, regionalt og nasjonalt.
Sametingsrådet anser kulturskolene som en viktig arena også for oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, og vil oppfordre kommunene til å styrke samiske tilbud i kulturskolene. Sametingsrådet har hatt dialog og samarbeid med Kulturskolerådet i forbindelse med utarbeidelsen av ny rammeplan for kulturskolen. Dette resulterte i en rammeplan der samisk innhold og urfolksperspektiv er styrket og ivaretatt. Kulturskolerådet arbeider blant annet med å styrke kommunene i å benytte kulturskolen som en del av det offentlige virkemiddelapparatet for å styrke samisk språk, kultur og identitet.
Det satt av midler i Sametingets budsjett for 2026 til et prosjekt om oppbygging av nye institusjoner i Sápmi. Prosjektet skal gjennom å kartlegge geografiske og faglige områder det mangler institusjoner i dag utarbeide kriterier for etablering av eventuelt nye institusjoner. Prosjektet skal også identifisere mulige interessenter som kan bidra i arbeidet med etablering av nye institusjoner. Innsikten fra folkemøtene og høringen i Østre valgkrets vil tas med i det videre arbeidet med dette prosjektet.
Sametingsrådet vil se nærmere på mulighetsrommet for at eksisterende samiske (kultur-)institusjoner kan utvide sitt nedslagsfelt og virkeområde geografisk. Det er tidligere innhentet oversikt over dette for språksentrene. Sametingtingsrådet vil vurdere en liknende virksomhetsgjennomgang i dialog med øvrige samiske virksomheter/institusjoner.

Museer og samisk kulturarv

De samiske museene er pilarer i det samiske samfunnet, med viktige samfunnsoppdrag. Alle tar et stort samfunnsansvar i sine lokalsamfunn, regionalt og nasjonalt. Mange er mer enn et museum, de er både språksentre, opplæringsinstitusjon og kulturhus. De bedriver forskning, dokumentasjon og formidling, og setter samfunnsaktuelle tema på dagsorden. I høringsuttallelsene og på folkemøtene ble behovet om styrking av museum og etablering av nye tatt opp.
Flere i valgkretsen fremmer behov for opprustning av museer. Det poengteres blant annet at det elvesamiske museet Deanu Musea trenger et bedre lokale for å kunne bevare gjenstandene i byggene. I Sør-Varanger ønsker flere at Saviomuseet skal få et eget bygg for å kunne styrke deres arbeid. Sametingsrådet er kjent med behov for økte ressurser både til bygg og drift ved alle fire museene i museumssiidaen. Dette er behov som sametingsrådet vil være med på å realisere, også i dialog med andre offentlige myndigheter.
Deanu ja Várjjat museasiida/Tana og Varanger museumssiida, som omfatter Tana museum, Varanger Samiske museum, Ävv Skoltesamisk Museum og Saviomusea ble i Sametingets reviderte budsjett mars 2025 økt med kr. 2 000 000. Økningen skal bidra til arbeidet med planlegging av nytt Savio-museum, styrking av arbeidet med skoltesamisk språk og kultur, styrking av arbeidet med bygningsvern og fartøyvern samt videre arbeid med mulig ombygging ved Varanger Samiske museum til å ivareta Losoa-samlingen og Bååstede gjenstander. Denne bevilgningen ble videreført i 2026 med prisstigning.
I Østre valgkrets finner vi også Várjjat siida som består av fem kulturmiljøer i kommunene Tana, Nesseby og Båtsfjord og har unike spor av sammenhengende menneskelig bruk og bosetting 12 000 år tilbake i tid. Várjjat siida ble innskrevet på Norges tentative liste over verdens kulturarv i september 2025. I ettertid har Klima-og miljødepartementet i samarbeid med Riksantikvaren, Sametinget og Finnmark fylkeskommune oversendt Unesco en henvendelse og bedt om at Várjjat siida vurderes for nominasjon til Unescos verdensarvliste. Svaret vil foreligge mot slutten av 2026. En innskriving på verdensarvlista er sterkt forankret og ønsket lokalt i alle tre kommuner og av Sametinget og fylkeskommunen. Urfolks kulturarv er ofte truet og marginalisert, og er svært underrepresentert på Unescos verdensarvliste. En innskriving er derfor av betydning for å løfte fram verdien av urfolks og samisk kulturarv.
I Lebesby kommune er det flere som etterspør et lokalt museum. De ønsker et aktivt museum, som ikke bare kan vise deres historie, men også gjøre tiltak som vil bidra til å bygge opp den samiske kulturen i området. Det fins allerede en utstilling om Lebesbymannen, og en rekke objekter som man ønsker å vise fram. Derimot fins det

ingen lokaler å ha dette i. Derfor ønsker man et eget museum som kan forvalte kulturarven, og aktivt jobbe med den samiske kulturen i området.
I Sør-Varanger blir det nevnt på folkemøtet at man ønsker at det skal bli enklere med samarbeid over grensa til Finland. Ä´vv Skoltesamisk Museum blir dratt fram som eksempel, hvor det er dyrt å frakte gjenstander over grensa. Det etterspørres en løsning som gjør dette enklere. Sametingsrådet vil i denne sammenheng vise til anbefalingene fra Samisk grensehinderutvalg der dette har vært drøftet og videreformidlet til ansvarlige myndigheter. Sametingsrådet er også klar over at Saviomuseet i Kirkenes ikke har tilfredsstillende lokaler og vil bidra i arbeidet for å kunne realisere nytt lokale til dette museet.
Sametingsrådet mener at alle bør få muligheten til å ta igjen tapt kultur der de bor. Dette er viktige innspill og tydeliggjør den effekten fornorskningspolitikken har hatt i mange samiske områder. Etablering av nye samiske institusjoner, møteplasser og tilbud der dette mangler i dag bør være en del av Sametingets prioriteringer. Som del av reparasjonsarbeidet er det behov for å bygge opp om grunnleggende infrastruktur i Sápmi. Samiske kulturinstitusjoner i bredt utgjør en sentral del av infrastrukturen. De vil også kunne få en sentral rolle i oppfølging av kommisjonsrapporten, som arenaer for formidling og fortelling, møteplasser, dialog- og diskusjonsarenaer for videre tematisering av fornorsking og forsoning.

Møteplasser
I Mánočalbmi-erklæringen ønsker samarbeidspartnerne blant annet å legge til rette for at alle samer skal få mulighet til å ta igjen tapt kultur der de bor. Derfor ønsker samarbeidspartnerne å gi eksisterende møteplasser et løft, og ta initiativ til nye møteplasser og tilbud på steder der dette mangler i dag. Det legges også vekt på at frivilligheten i Sápmi kan bidra til å bevare og utvikle kultur og tradisjoner gjennom kurs, aktiviteter og annet engasjement.
Som en del av Sametingets oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, vil Sametinget gjennom sine virkemidler bidra til lokale samiske arrangementer, der formålet er at lokalsamfunnene kan bidra til å reparere sitt forhold til, eller vedlikeholde, lokal samisk kultur i vid forstand.
Fra Lebesby kommune ble det pekt på behovet for gode og enkle støtteordninger for aktører som ønsker å gjennomføre ulike arrangement innen kultur og tradisjonell kunnskap.
Sametinget og andre instanser har søkerbaserte ordninger som eksempelvis lag og foreninger kan søke på til ulike prosjekt, aktiviteter og arrangement. Søknadsprosesser og påfølgende rapporteringer kan være arbeidskrevende for mange, og kan derfor være begrensende for omfanget av aktiviteter og tilbud.
Under den søkerbaserte ordningen Kulturtiltak, er noen av prioriteringene:

- Arrangementer som bidrar til å reparere, eller vedlikeholde, lokalsamfunnenes forhold til sin samiske kultur
- Kulturarrangement med hovedvekt på samisk kunst, kultur og samfunnsdebatt.
- Prosjekter som ivaretar tradisjonell kunnskap og immateriell kulturarv.
- Prosjekter for barn og unge med hovedvekt på samisk kultur

I 2025 bevilget Sametinget midler til 22 tiltak over Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger innen kulturfeltet i Østre valgkrets.
I en høringsuttalelse nevnes det at det er tatt initiativ i Tana for å reetablere siidaen, det samiske samfunnssystemet, som det fellessamiske organ på lokalt nivå, tilpasset vår tid. Hensikten er å ivareta lokalsamfunnets interesser utad og styrke det interne samholdet og skape gode og livskraftige samfunn. Det er et ønske om at Sametinget bør støtte slike initiativ og vurdere hvordan man kan sikre gode rammebetingelser for de reetablerte siidaer.
Et høringssvar tar opp behovet for møteplasser for samiske personer med utviklingshemming i Østre valgkrets. Det er ønske med tilrettelagte møteplasser hvor barn, unge og voksne kan bruke samisk språk, delta i samisk kultur og oppleve fellesskap. Det er blant annet behov for tilrettelegging for deltakelse i samisk kulturutøvelse,

inkludert bærplukking, fiske, jakt og laksefiske og bedre transport, ledsagerordning og praktisk tilrettelegging for deltakelse i hverdagsliv og kulturutøvelse.
I høringsrunden ble det uttrykt et behov for kursholdere og kulturutøvere. Lebesby Sjøsameforening kom blant annet med et forslag om at det kan lages en nettside med navn og lenker til kursholdere, historielærere, musikere, o.l. som er brukt tidligere og som er tilgjengelige. Dette kan gjøre det enklere for lag, organisasjoner og andre som trenger å komme i kontakt med kulturutøvere og kursholdere.
Sametingsrådet anerkjenner den omfattende innsatsen som frivilligheten, ildsjeler og det samiske sivilsamfunnet bidrar med. Uten frivilligheten ville det vært færre samiske tilbud, aktiviteter og arrangement.
Sametingsrådet er bevisst på at en oppbygging av kulturinstitusjoner og møteplasser vil måtte sees i sammenheng med begrensninger på både menneskelige og økonomiske ressurser i de samiske samfunn. Dette kan medføre at det kan være hensiktsmessig å samarbeide med norske aktører, særlig i områder med få eller ingen samiske tilbud.

Duodji
Mánočalbmi-erklæringen omtaler duodji som en helbredende og styrkende kraft i samisk kultur, og en viktig næring og tilleggsnæring i samisk samfunn. Samarbeidspartnerne vil blant annet følge opp pågående prosjekter knyttet til eksempelvis ordninger med duodji veiledere, arbeide med styrket opplæring i duodji med flere ressurser til kurs og fokus på kunnskapsoverføring mellom generasjoner, og flere duodji verksteder der duodji kan læres og utøves.
Duodji er viktig for identitet, tilhørighet og er kulturbærende. Flere innspill under folkemøtene og i høringssvarene omhandler behov for ulike tilbud innen duodji, særlig behov for kurs, lokaler/verksteder/senter og møteplasser for virksomhet. Lebesby Sjøsameforening har tilgang på et rom for å utøve duodji, men de trenger et mer egnet rom. I både Vadsø og Tana ønsker de en arena hvor man kan utøve duodji sammen. I Lebesby ønsker de også støtte til duodji, men synes kriteriene for å få støtte fra Sametinget er utfordrende.
I de valgkretsene hvor Sametinget har gjennomført prosessen med folkemøter og høringer er behovet for et bedre tilbud for utøvelse av duodji gjennomgående. Sametingsrådet har i sin tiltredeserklæring prioritert dette, og vil blant annet arbeide med å styrke opplæringen i duodji med flere ressurser til kurs og fokus på kunnskapsoverføring mellom generasjonene. Målet er å få flere duodjiverksted og tilrettelagte møteplasser der duodji kan læres og utøves. Sametingsrådet vil vurdere tiltak og kriterier som kan møte dette behovet på en bedre måte.

Oppvekst og opplæring
Det etterspørres større og målrettet innsats for å reparere språktap og språkskiftet innenfor barnehage- og opplæringssektoren, hvor hovedmålet må være å levendegjøre det nordsamiske språket gjennom aktive nordsamiske språkbrukere. I Mánočálbmi-erklæringen vil samarbeidspartnerne sikre samiske barn og unges opplæring i språk og kultur fra barnehage til videregående skole. Samiskopplæringen i barnehage og grunnskolen må styrkes, og sees i sammenheng med muligheten for å fortsette med samisk utdanning på høyere nivå.
Det oppleves som en stor utfordring at språktilbudet i eksempelvis barnehager er avhengig av kommunenes økonomiske prioriteringer. Det betyr at tilbudet blir sårbart, og skaper uforutsigbarhet. Innspillene viser at mange opplever at samisk språk kun får plass på det norske språket og majoritetssamfunnets premisser.
I både barnehage og i skolen er det utfordrende å få tak i samiskspråklige ansatte og lærere. Det etterspørres tiltak for å utdanne og for å beholde samiskspråklige ansatte i skolen og barnehagen. Flere forslag til tiltak er kommet inn, som blant annet høyere lønn og pensjon til lærere, desentralisert utdanning, mindre undervisningstid og mentorordninger. Sametingsrådet er opptatt av å arbeide for å beholde og rekruttere samiskspråklige lærere til barnehage og skole. Forslagene viser til aktuelle rammebetingelser, og sametingsrådet vil blant annet i vår dialog med KS, fremme behov for bedre lønnsvilkår og undervisningstid for lærere.

Mange av høringssvarene ønsker bruk av sterkere språkopplæringsmodeller i barnehage, grunn- og videregående skole. I læreplanene i samiskfaget er bruken av sterke språkopplæringsmodeller forventet, og ikke noe skolene kan velge bort. På bestilling fra Sametinget, har Sámi lohkanguovddáš har levert en rapport om hvordan veiledning om bruk av sterke språkopplæringsmodeller i barnehager og skoler kan gjennomføres. Høringssvarene viser til erfaring med at målrettet arbeid med sterke språkmodeller gir gode resultater, men at det forutsetter stabilitet og tydelige rammer. Derfor menes det at sterke språkmodeller må forankres som en nasjonal strategi for samisk opplæring, og det bør utarbeides tydelig nasjonal plan og gi faglig og økonomisk støtte for de skolene som bruker sterke språkmodeller. Videre er det ønske om å sikre langsiktig faglig og økonomisk oppfølging for institusjoner som bruker sterke språkmodeller, ikke bare prosjektbasert støtte. Sametinget har ansvar for læreplanene i samisk og ansvaret for å implementere sterke språkopplæringsmodeller som en integrert del av undervisningen. Dette er derfor et pågående arbeid i Sametinget gjennom utvikling av støttemateriell til læreplanene og arbeidet med rammevilkårene for samisk fjernundervisning, og da særlig å bedre rammene for hospiteringsordningen. Forslaget om en nasjonal strategi for samisk opplæring er et godt forslag, som sametingsrådet mener departementet bør vurdere særlig for samisk fjernundervisning.

Barnehage

Høringsinnspillene og tilbakemeldingene på folkemøtene påpeker at barnehagen er den viktigste arena for språkopplæring utenfor hjemmet. Oversikt fra Sametingets søkerbaserte tilskuddsordning for barnehager, viser at det i 2025 var to samiske barnehager og tre barnehager med samisk avdeling. Fire av tilbudene er i Tana og ett er i Nesseby, noe som viser at det samiske barnehagetilbudet i Østre valgkrets er sentralisert til disse to kommunene.

For samiske barn, samiske foreldre og for de samiske samfunnene, så er barnehagen viktig for styrking og videreutvikling av samisk språk og kultur. For å oppnå dette er det avgjørende at ansatte ved barnehagene, i tillegg til pedagogisk utdanning, har samisk kultur og språkkompetanse. Sametingsrådet ser det også som viktig å kunne benytte lokal realkompetanse for å styrke kultur og språkarbeidet i barnehagen.

Det er viktig å utvikle kompetanse i samiske språk og kultur hos barnehagelærere og arbeide bevisst og systematisk med dette. Sametinget har derfor en veiledningsordning for barnehager utenfor forvaltningsområdet, til nettopp dette formålet. Ordningen avsluttes våren 2026 og skal evalueres i løpet av høsten 2026. Sametingsrådet vil vurdere en eventuell oppfølging av dette prosjektet. Sametingsrådet er enig i innspillene om bruk av lokal kompetanse i barnehagene og vil legge til rette for samisk lokalt og tradisjonelt innhold i barnehagene, gjennom våre støtteordninger.

I Sør-Varanger kommer det fram på folkemøtet at det ikke er samiskspråklige ansatte i den samiske avdelingen. Flere på folkemøtet og i høringssvarene uttrykker behovet for at barn eksponeres for samisk fra barnehagealder, og savner ansatte som snakker samisk språk. Det blir også nevnt et eksempel med at en familie har valgt å ikke etablere seg i kommunen, på grunn av fraværet av samisk språk i barnehagen. Mangel på samiskspråklig tilbud i barnehagen kan derfor være med på å påvirke hvor nye familier velger å etablere seg.

Sametingsrådet er kjent med disse utfordringene og er opptatt av å forankre retten til et samisk barnehagetilbud i barnehageloven. Sametingsrådet er derfor fornøyd med at departementet – etter oppfordring fra Sametinget - har nedsatt en ny ekspertgruppe i april 2026, som skal styrke samisk barnehagetilbud. De skal vurdere et bedre og mer tilgjengelig barnehagetilbud, uavhengig av hvor i landet de samiske barna bor.

Hovedmål for barnehagepolitikken i Sametinget er å skape gode oppvekstsvilkår gjennom samisk barnehagetilbud. Det samiske barnehagetilbudet er et av det aller viktigste tiltaket for å styrke bruken av samiske språk, jf. NOU 2016: 18 Hjertespråket. Barnehageloven gir ikke samiske barn rett til et samisk barnehagetilbud, men fastslår kommunens ansvar for å gi samiske barn innenfor forvaltningsområdene et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur. For samiske barn utenfor forvaltningsområdene skal kommunen legge til rette for at samiske barn kan få utviklet sitt språk og sin kultur.

Rammeplanen for barnehagen (2017) slår fast at samiske barnehager skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas samiske identitet og videreføre samiske verdier, kultur og tradisjonskunnskap.

Rammeplanen er også tydelig på at samiske barnehager skal ha samisk som hovedspråk, noe som forutsetter at personalet i samiske barnehager behersker samisk språk. Barnehager med samiske avdelinger faller under Rammeplanens kategori «andre barnehager med samiske barn», der det forventes at barn skal få støtte til å bevare og utvikle sitt språk, og personalet har kjennskap til samisk kultur.
I arbeidet med Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv har Sametinget levert innspill til myndighetene om situasjonen i samiske barnehager. I kapittel 2.1.6 presenterer meldingen Sametingets vurderinger av utviklingen i barnehagesektoren og hvilke utfordringer som preger feltet.

Grunnopplæring 1.-10. trinn
I likhet med barnehagen, trekkes skolen frem som en sentral institusjon for vitalisering og revitalisering av samisk språk og kultur.
På folkemøtet og i høringssvarene kom det fram et sterkt ønske om å styrke Deanu sámeskuvla gjennom å etablere Deanu Sámeskuvla som en pilotskole/ressursskole, og at det må arbeides for at skolen kan bli statsfinansiert All undervisning på skolen foregår på nordsamisk, i tillegg til at skolen tilbyr fjernundervisning. I forbindelse med Deanu sámeskuvla, poengteres det at en rektor uten tilstrekkelig kompetanse i samisk språk og pedagogikk vil ha begrensede forutsetninger for å lede skolen. Derfor ønsker flere å utarbeide nasjonale retningslinjer som tydelig slår fast at samiskspråklige skoler ikke skal organiseres under norskspråklig ledelse. I tillegg foreslås det at ordninger som skal sørge for bedre arbeidsvilkår for samiskspråklige skoleledere skal utvikles og styrkes, for å gjøre det mulig å rekruttere og beholde kvalifiserte ledere.
Flere innspill på folkemøtene og i høringene fra Tana påpeker at læremiddelarbeid, faglig forberedelse, tilpasning av undervisning og oppfølging av elever tar ekstra tid og ressurser for samiskspråklige lærere. Derfor mener flere at samiskspråklige lærere må bli kompensert for deres dobbelkompetanse med høyere lønn. I tillegg fremmes et ønske om nedsatt undervisningstid for samiskspråklige lærere. Flere mener at disse tiltakene er en nødvendighet for å gjøre det mulig å rekruttere og beholde kvalifiserte lærere. Dette er utfordringer som Sametinget ofte får tilbakemeldinger om og er godt kjent med. Mánočálbmi-erklæringen vil styrke rekrutteringen av samiske lærere og barnehagelærere, og bidra til å legge til rette for deres arbeidshverdag og vilkår.
Tilgangen på gode og relevante læremidler er en vedvarende utfordring i samiskspråklig opplæring. Flere mener det er et behov for å etablere et eget samisk kulturfond for litteratur, som sikrer utvikling, innkjøp og distribusjon av samiskspråklige bøker til skoler og barnehager. En slik ordning vil være avgjørende for å styrke språk, identitet og leselyst blant samiske barn og unge, og samtidig bidra til å avlaste lærerne og heve kvaliteten i opplæringen. Et av tiltakene i Mánočálbmi-erklæringen er å lovfeste retten til samiske læremidler og følge opp strategiplanen for samiskspråklig læremiddelutvikling (2025-2028).
Loga munnje/Les for meg er et språkutviklingsprosjekt fra Sametinget som oppmuntrer voksne til å lese, synge, rime og joike med barn for å styrke samisk språk. Målet med tiltaket er å styrke samisk språk, øke interesse for samiskspråklig litteratur, og legge til rette for leselyst. I samarbeid med helsestasjoner og bibliotek vil det bli delt ut gratis bøker og informasjonsmateriell om språkutvikling til små barn og deres foreldre. Sametingsrådet har i dialog med Kulturdirektoratet arbeidet for å finne en løsning for å kunne opprette en innkjøpsordning for samiskspråklig litteratur. I de kommunene som i dag ikke har samiske institusjoner vil det være særskilt viktig å vurdere et samarbeid med allerede eksisterende tilbud, slik som bibliotek og helsestasjoner.
I høringssvarene kommer det fram et behov for et tydeligere rettslig vern som sikrer at retten til samisk opplæring oppfylles på lik linje i alle kommuner, uavhengig av bosted. I dag er kunnskapen om rettigheter varierende, og praksis ulik fra kommune til kommune. Dette skaper ulik tilgang til opplæring og legger et stort ansvar på den enkelte familie. Derfor ønsker man en egen rådgivertjeneste for elever som mottar, eller ønsker å motta, fjernundervisning på samisk. Samtidig etterlyser man gode og forutsigbare økonomiske rammer for hospitering. Sametingsrådet følger opp et av forslagene fra NOU 2016:18 Hjertespråket om å opprette et samisk språkombud. Språkombudet vil kunne sørge for at den samiske befolkningen får sine språklige rettigheter oppfylt, samt kunne gi veiledning til enkeltpersoner, kommunale og offentlige organer. I Mánočálbmi-

erklæringen ønsker samarbeidspartnerne å gjennomføre en helhetlig gjennomgang av fjernundervisningen, og sikre en lovfestet rett til hospitering.
Høringssvarene peker også på viktigheten av samarbeid på tvers av landegrensene i skolesektoren, da det bidrar til å styrke samisk identitet og tilhørighet blant barn og unge på tvers av grensene. Sametinget har tidligere gjennom prosjektet «Rájáhis sámeoahpahus» identifisert og samlet erfaringer og muligheter for samarbeid på tvers av statsgrensene. Gjennom Mánočálbmi-erklæringen vil sametingsrådet styrke skolesamarbeidet over statsgrensene. Sametingsrådet har også som mål å iverksette utvikling og legge til rette for sambruk av læremidler på tvers av grensene, til bruk i samiskopplæringen i Sápmi.

Høyere utdanning, forskning og kunnskap
Sametingets myndighet innen høyere utdanning og forskning har betydning for hvordan sektoren ivaretar det samiske samfunnets behov for kunnskapsutvikling. Med unntak av myndighet til å oppnevne to styrerepresentanter og en vararepresentant til styret for Sámi allaskuvla, har Sametinget ingen formell myndighet innenfor sektoren.
I valgkretsen pekes det på mangel på samiskspråklige lærere og ansatte i barnehage og skolen. Flere synes at det er vanskelig å rekruttere folk med riktig kompetanse. Det etterspørres tiltak for å rekruttere og for å kunne ta vare på lærere og ansatte. Dette foreslås å blant annet gjøres gjennom tiltak som stipendordninger for lærerutdanning og videreutdanning, mentorordning for nyutdannede og øremerkede støtte til kommuner som satser på rekruttering av samisk personale. Flere peker også på desentralisering av utdanning som et tiltak som vil gjøre det mer attraktivt å ta utdanning for lærere og barnehagelærere.
På folkemøtene og i høringssvarene blir behovet for å utdanne flere samiskspråklige ansatte i helsesektoren tatt opp. Flere opplever å føle seg tvunget til å snakke norsk i samhandling med helsevesenet. Det foreslås tiltak som stipendordninger, flere lærlingplasser og rekrutteringstiltak innen helse, oppvekst og offentlig tjenesteyting.
Det samiske samfunnet har et betydelig behov for flere fagfolk med samisk språk- og kulturkompetanse som kan bekle stillinger der slik kompetanse er etterspurt. Mangelen på lærere med slik kompetanse utgjør en alvorlig utfordring for samisk språk og kultur både på kort og lang sikt. I Sametingets stipendordning for høyere utdanning er lærerutdanninger, sykepleierutdanninger og samiske språkutdanninger prioritert.
På folkemøtet i Sør-Varanger blir det uttrykt et ønske om å kunne ta høyere utdanning i skoltesamisk. Utdanningen på Oulu universitet krever at man kan finsk, og det er et ønske om muligheter også for de som har norsk/engelsk språk. Skoltesamisk utdanning ved Universitetet i Oulu er prioritert i Sametingets språkstipend. Sametingetsrådet har i Mánočálbmi-erklæringen invitert samarbeidspartnere til å delta i arbeidet for å etablere nybegynnerstudier i skoltesamisk. Dette vil også innebære et mulig prosjekt for å utarbeide en skoltesamisk ordbok. Det foreligger i dag en ordbok mellom finsk og skoltesamisk som kan vurderes oversatt.
Det blir etterspurt mer forskning på fisk i høringssvarene. Man ønsker blant annet forskningsmidler til Havforskningsinstituttet og andre forskningsmiljøer, for å bringe fram mer kunnskap om hvilke påvirkninger miljøet i og rundt åpne oppdrettsanlegg har på lakseyngelen, laksen og på sjøfiske i fjordområdene. Samtidig ønsker man mer kunnskap om gjedda, som er en predator på laksesmolt.
Når det kommer til kunnskap og formidling av kunnskap, uttrykkes det et behov for opprustning av *Joddu – Besøkssenter Villaks Tana.*

Helse, velferd og omsorg
I Mánočalbmi poengteres det at helsetjenesten til den samiske befolkningen skal hensynta kultur, historie, levesett og språk. Samtidig skal tjenestene være tilgjengelig for alle samer uansett hvor de bor. På folkemøtene og i høringene kommer det fram at flere har behov for disse tjenestene.
På folkemøtene i Vadsø og i Tana blir det tatt opp at det er behov for språk- og kulturkompetanse i helsesektoren. Det ønskes at samisk må ha samme status som norsk og at dette må være en obligatorisk del av utdanning og opplæring innenfor helse og sosialsektoren.

Sametingsrådet er enig i at dette er et viktig prinsipp for de som skal tjenestegjøre innenfor helse- og sosialsektoren i Sápmi. Dette gjelder allerede ansatte innenfor sektoren, men det er også viktig å ha tiltak for rekruttering av helsepersonell med samisk språk- og kulturforståelse. Sametinget har i dag en rekke virkemidler som har fokus på dette. De tilbakemeldingene som kommer gjennom prosessene med folkemøter og høringer i valgkretsene vil være viktig i vurdering av prioriteringene for disse virkemidlene.
I Lebesby er det behov for bedre mobildekning på flere steder. Om man ikke har dekning vil det være utfordrende å kontakte nødnummeret og dette er en sikkerhetsmessig utfordring for befolkningen i disse områdene i Østre valgkrets. Sametingsrådet tar med seg dette innspillet som en del av arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap.

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Álbmotčoahkkimiid ja čálalaš gulaskuddama bokte lea Sámediggi gávnnahan ahte lea dárbu sámi fálaldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide oassin dáruiduhttima divodanbarggus Nuortaguovllu válgabiirres. Erenoamážit lea dárbu ealáskahttit ja nannet báikkálaš sámi kultuvrra, identitehta, ealáhusaid ja suopmaniid. Lea maid sávaldat dokumenteret ja almmuhit báikkálaš sámi historjjá ja báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá.

Eará válgabiirriin leat maid boahtán cealkámušat hástalusaide ja dárbbuide, ja lea dehálaš dáid áššiid geahččat ovttas, muhto dán áššis deattuhit eanemusat Nuortaguovllu válgabiirre ja máhcahemiid maid doppe leat ožžon.

Sámediggi háliida váldit aktiiva rolla nannet sámi gielaid, kultuvrra, ealáhusaid ja identitehta Nuortaguovllu válgabiirres ovddasguvlui.

Areála, vuoigatvuođat ja ealáhusat

Sámediggi áigu bargat dan ovddas ahte oažžut buriid riekteveahkkeortnegiid, dás maiddái ekonomalaš doarjjaortnegiid mat dahket vejolažžan ovddidit prinsihpalaš áššiid. Sámediggi áigu dan oktavuođas bargat vai ahte sápmelaččat ožžot riekteveahki mas lea sámi giella- ja kulturipmárdus.

Sámediggi oaidná stuora ja viiddis areálasisabahkkemiid mat váikkuhit vuođđoealáhusaid Nuortaguovllu válgabiirres. Sihke gulaskuddancealkámušas ja álbmotčoahkkimiin leat čielga vuordámušat Sámediggái ain deattuhit dán vai dárbbašlaš proseassat čađahuvvojit.

Sámediggi oaidná ahte lea hui dárbu resurssaide, diehtojuohkimii, bagadallamii ja máhttui konsultašuvdnaortnega birra. Dát guoská maiddái daidda gáibádusaide mat ovddasvástideaddji aktevrrain ja vuoigatvuođaoamasteddjiin leat Nuortaguovllu válgabiirres.

Konsultašuvnnaid nannen sámelágas, lea nannen min vuoigatvuođaid, muhto konsultašuvnnat fertejit maid doaibmat báikkálaččat. Danne áigu Sámediggi váikkuhit dasa ahte vuoigatvuođalaččain leat buorit rámmaeavttut, vai sihkkarastá ahte konsultašuvdnavuoigatvuohta duođas dollojuvvo.

Nuortaguovllu válgabiirii váikkuhit dat ráddjejumit mat leat luossabivddu dáfus mearas ja jogain. Sámediggi váldá dáid hástalusaid duođalaččat ja lea álggahan máŋga doaibmabiju veahkehan dihtii dáin proseassain. Lea dehálaš sihkkarastit álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu, ja seammás nannet ja ovddidit ásahusaid mat gaskkustit dan. Sámediggi háliida dan oktavuođas veahkehit ovddidit máŋggageavahusguovddáža luosa ja johkasámi kultuvrra várás Deanus.

Giella

Sámediggi deattuha dan, ahte sámegielat eai galgga dušše seailluhuvvot, muhto maiddái ovddiduvvot ealli, olámuttolaš ja boahtteáigásaš giellan olles sámi servodahkii. Mihttun lea ahte buot sápmelaččat besset atnit giellaarenaid ja sámi bálvalusfálaldagaid ja oahppat ja atnit iežaset giela, ja ahte buohkain lea vejolašvuohta gullat, oaidnit ja geavahit sámegielaid buot osiin servodagas.

Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit iežas oasi ovddasvástádusas njulget dáruiduhttima vahágiid, ja geahččalit ovttasbargat sámi servodaga siskkobealde. Sámediggi ávžžuha maid eanet suohkaniid šaddat oassin sámi giellahálddašanguovllus.

Sámediggi háliida nannet dálá giellaguovddážiid, ja háliida proseassa ásahit ođđa giellaguovddážiid. Sámediggi háliida maid ahte sámegielat galget leat oidnosis beaivválaččat sihke sámegielagiidda ja dárogielagiidda ja áigu dan dihte bargat vai sámi báikenamat eanet oidnojit galbbain, bálgáin ja kárttain, ja vai sámegielat eanet adnojuvvojit almmolašvuođas.

Sámedikki reviderejuvvon giellaguovddášstrategiijas, *Ovttas ovddosguvlui – Sammen fremover*, namuhuvvo ahte ahte máŋgga guovllus gos ii leat giellaguovddáš, ohcalit giellakurssaid ja giellaarenaid. Strategiija lea čielggas das, ahte lea dárbu giellabirrasiidda mat seailluhit, nannejit ja ovddidit sámegielaid. Danne lea Sámediggi ásahan doarjjaortnega ođđa giellaguovddážiid ásaheami várás. Dan lea dahkan láhčin dihtii vejolašvuođa ásahit giellaguovddážiid guovlluide gos dat eai gávdno. Nuortaguovllu válgabiirii lea dat áigeguovdil sihke davvisámegiela ja nuortalašsámegiela dáfus. Sámediggi áigu veahkehit duohtandahkat dan.

Nuortaguovllu válgabiirres lea dasa lassin riikarájáidrasttideaddji ovttasbargu hui áigeguovdil, erenoamážit nuortalašgiela dáfus. Sámediggi áigu geahčadit vejolašvuođaid ráhkadit nuortalašsámegiel sátnegirjji.

Kulturásahusat, kulturárbi ja deaivvadansajit

Guovlluin gos dáruiduhttin lea garrasit váikkuhan, leat dál unnán sámi ásahusat ja organisašuvnnat. Dat guoská erenoamážit Nuortaguovlluid válgabiirre riddoguovlluide. Seammás lassána olbmuin beroštupmi ja hállu váldit ruovttoluotta dan maid leat massán dáruiduhttima geažil. Oallugat háliidit searvat sihke giellakurssaide, duodjekurssaide ja dakkár lágan doaimmaide, ja ohcalit sámi deaivvadansajiid ja arenaid. Dál orru dárbu ja ohcaleapmi stuorát go dat mii lea fállamis. Gáibiduvvo čanastupmi báikkálaš sámi birrasiin jus galgá ásahit ja nannet deaivvadansajiid ja kultur- ja giellaásahusaid, ja lea sávahahtti ahte suohkan ja fylkkasuohkan servet.

Sámediggi áigu nannet duodjeoahpahusa eanet resurssaiguin mat sáhttet doallat kurssaid ja dainna ahte deattuha máhttofievrrideami buolvvas bulvii. Mihttomearri lea oažžut eanet duodjebajiid ja heivehuvvon deaivvadansajiid gos beassá duddjot ja oahppat duddjot. Sámediggi áigu árvvoštallat doaibmabijuid ja eavttuid mat buorebut dusteše dán dárbbu.

Sámi museat leat sámi servodaga geađgejuolggit, ja dain lea dehálaš servodatdoaibma, maiddái Nuortaguovllu válgabiirres. Sámediggi diehtá ahte lea dárbu nannet Deanu ja Várjjat museasiidda, ja ahte lea dárbu resurssaide iešguđetge huksenprošeavttaide ja ođđa dárbbuide, nugo ovdamearkka dihte Helmer Losoa mearrasámi čoakkáldaga fuolaheapmái ja Savio muitomearkka hálddašeapmái. Seamma guoská bargui sihkkarastit ođđa vistti Saviomuseai. Sámediggi áigu gulahaladettiin eará almmolaš eiseválddiiguin ain bargat vai sáhttá dustet dáid dárbbuid.

Sámediggi joatká barggu oažžut Várjjat siidda UNESCO máilmmiárbelistui. Álgoálbmogiid kulturárbi lea dávjá áitojuvvon ja marginaliserejuvvon, ja lea viehka unnán ovddastuvvon máilmmiárbelisttus. Dohko čálihuvvot livčči dehálaš vai loktešii álgoálbmogiid ja sámi kulturárbbi árvvu.

Sámedikki 2026 bušeahtas lea várrejuvvon ruhta ovtta prošektii mii lea ođđa ásahusaid huksema birra Sámis. Prošeakta galgá kártet geográfalaš ja fágalaš guovlluid gos dál eai leat ásahusat ja ráhkadit eavttuid ođđa ásahusaid vejolaš ásaheapmái. Prošeakta galgá maid gávdnat vejolaš berošteddjiid geat sáhttet veahkehit ođđa ásahusaid ásahanbarggus, ovdamearkka dihte dainna sávvamušain ahte oažžut musea Davvesiidii. Cealkámušat mat bohtet Nuortaguovllu válgabiirre álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin váldojuvvojit mielde dán prošeavtta viidáset bargui. Lea maid dehálaš báikkálaš heivehemiin, nu ahte ásahusain mat juo gávdnojit, sáhttá leat guovddáš rolla ja sáhttet leat oassin dakkár prošeavttas.

Bajássaddan ja oahpahus

Sámediggi bargá sihkkarastit sámi mánáide ja nuoraide oahpahusa gielas ja kultuvrras mánáidgárddi rájes gitta joatkkaskuvlii. Oažžun dihtii ollislaš fálaldaga sámi mánáide olles oahppomannolahkii, mánáidgárddi rájes gitta alitohppui, de lea dehálaš ahte sámegiel mánáidgárdefálaldat mearriduvvo lága bokte. Buot sámi mánáid galgá leat riekti bajássaddat sámi giella- ja kulturguoddi birrasis.

Sámediggi áigu maid bargat dan ovddas ahte Deanu sámeskuvla oččošii erenoamáš rolla vuođđooahpahusa siskkobealde ja ahte dainna lágiin oččošii ruhtadeami stáhtabušeahtas.

Sámedikki váldomihttomearri lea duddjot buriid bajássaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldagaid bokte. Sámi mánáidgárdefálaldat lea okta dain deháleamos doaimmain nannet sámegielaid geavaheami, gč. NAČ 2016: 18 *Váibmogiella*. Olahan dihtii dán mihttomeari, de lea dehálaš ahte mánáidgárdebargiin, lassin pedagogalaš ohppui, lea gelbbolašvuohta sámegielas ja sámi kultuvrras. Sámedikki mielas lea maid dehálaš beassat geavahit báikkálaš reálagelbbolašvuođa nannet mánáidgárddiid kultur- ja giellabarggu.

Dat mearkkaša dan, ahte bargat dan ovddas ahte lágas nannejuvvo riekti sámegielat mánáidgárdefálaldahkii, ahte lágas nannejuvvo riekti hospiteremii, ahte lágas nannejuvvo riekti sámi oahpponeavvuide ja ahte bargat dan ovddas ahte skuvlaeaiggáda geatnegasvuohta dieđihit rivttiid birra sámi oahpahussii nannejuvvo lágas.

Sámediggi meine maid árvvoštallat ja ráhkadit nationála plána gievrras giellaoahpahusmodeallaid geavaheapmái ja nationála plána sámi gáiddusoahpahussii, mas gievrras giellaoahpahusmodeallat leat guovddážis.

Sámediggi árvvoštallá ahte Nuortaguovllu válgabiirres lea dehálaš láhčit dili eanet rádjerasttideaddji ovttasbargui bajássaddamis ja oahpahusas.

Alitoahppu, dutkan ja gelbbolašvuohta

Sámediggi áigu veahkehit sihkkarastit universitehtaide ja allaskuvllaide gelbbolašvuođa sámi servodatdiliid, giela ja kultuvrra birra iešguđet fágabirrasiin. Dat leat eaktun dasa ahte sáhttá sihkkarastit ollislaš oahppomannolaga. Sámediggi háliida leat mielde ovddideame oahppoprográmmaid ja kurssaid ovttas universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin.

Nuortaguovllu válgabiirres lea erenoamáš áigeguovdil iskat vejolašvuođaid álggahit formaliserejuvvon ovttasbarggu Oulu Universitehtain, vai sáhttá láhčit dili nu ahte sii geat hálddašit dárogiela ja eŋgelasgiela sáhttet váldit oahpu nuortalašgielas.

Dearvvašvuohta, buorredilli ja fuolahus

Sámediggi lea ovttaoaivilis das ahte dárbbašuvvo giella- ja kulturmáhttu dearvvašvuođasuorggis ja ahte dat lea dehálaš prinsihppa sidjiide geat galget bargat dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis Sámis. Dat guoská sidjiide geat juo barget sektoris, muhto lea maid dehálaš ahte leat doaibmabijut rekrutteret dearvvašvuođabargiid geat ipmirdit sámegiela ja sámi kultuvrra. Sámedikkis leat máŋga gaskaoami mat deattuhit juste dan. Dieđut mat bohtet válgabiirriid álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin, leat dehálaččat go galgat árvvoštallat dáid gaskaomiid vuoruhemiid.

Sámediggi vuordá ahte Ráđđehus ja Stuoradiggi ráhkadit čuovvolanplána, ja raporterejit mearrádusaid čuovvoleami mat gusket Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportii. Ovttas galgat mii fas ealáskahttit sámegielaid ja sámi kultuvrra. Mihttu lea beassat julggaštit ahte dáruiduhttinpolitihkka lea viimmat loahpahuvvon ja ahte mii sáhttit soabadit.

Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit - 011/26

SRD - mearrádus:

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Álbmotčoahkkimiid ja čálalaš gulaskuddama bokte lea Sámediggi gávnnahan ahte lea dárbu sámi fálaldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide oassin dáruiduhttima divodanbarggus Nuortaguovllu válgabiirres. Erenoamážit lea dárbu ealáskahttit ja nannet báikkálaš sámi kultuvrra, identitehta, ealáhusaid ja suopmaniid. Lea maid sávaldat dokumenteret ja almmuhit báikkálaš sámi historjjá ja báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá.

Eará válgabiirriin leat maid boahtán cealkámušat hástalusaide ja dárbbuide, ja lea dehálaš dáid áššiid geahččat ovttas, muhto dán áššis deattuhit eanemusat Nuortaguovllu válgabiirre ja máhcahemiid maid doppe leat ožžon.

Sámediggi háliida váldit aktiiva rolla nannet sámi gielaid, kultuvrra, ealáhusaid ja identitehta Nuortaguovllu válgabiirres ovddasguvlui.

Areála, vuoigatvuođat ja ealáhusat

Sámediggi áigu bargat dan ovddas ahte oažžut buriid riekteveahkkeortnegiid, dás maiddái ekonomalaš doarjjaortnegiid mat dahket vejolažžan ovddidit prinsihpalaš áššiid. Sámediggi áigu dan oktavuođas bargat vai ahte sápmelaččat ožžot riekteveahki mas lea sámi giella- ja kulturipmárdus.

Sámediggi oaidná stuora ja viiddis areálasisabahkkemiid mat váikkuhit vuođđoealáhusaid Nuortaguovllu válgabiirres. Sihke gulaskuddancealkámušas ja álbmotčoahkkimiin leat čielga vuordámušat Sámediggái ain deattuhit dán vai dárbbašlaš proseassat čađahuvvojit.

Sámediggi oaidná ahte lea hui dárbu resurssaide, diehtojuohkimii, bagadallamii ja máhttui konsultašuvdnaortnega birra. Dát guoská maiddái daidda gáibádusaide mat ovddasvástideaddji aktevrrain ja vuoigatvuođaoamasteddjiin leat Nuortaguovllu válgabiirres.

Konsultašuvnnaid nannen sámelágas, lea nannen min vuoigatvuođaid, muhto konsultašuvnnat fertejit maid doaibmat báikkálaččat. Danne áigu Sámediggi váikkuhit dasa ahte vuoigatvuođalaččain leat buorit rámmaeavttut, vai sihkkarastá ahte konsultašuvdnavuoigatvuohta duođas dollojuvvo.

Nuortaguovllu válgabiirii váikkuhit dat ráddjejumit mat leat luossabivddu dáfus mearas ja jogain. Sámediggi váldá dáid hástalusaid duođalaččat ja lea álggahan máŋga doaibmabiju veahkehan dihtii dáin proseassain. Lea dehálaš sihkkarastit álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu, ja seammás nannet ja ovddidit ásahusaid mat gaskkustit dan. Sámediggi háliida dan oktavuođas veahkehit ovddidit máŋggageavahusguovddáža luosa ja johkasámi kultuvrra várás Deanus.

Giella

Sámediggi deattuha dan, ahte sámegielat eai galgga dušše seailluhuvvot, muhto maiddái ovddiduvvot ealli, olámuttolaš ja boahtteáigásaš giellan olles sámi servodahkii. Mihttun lea ahte buot sápmelaččat besset atnit giellaarenaid ja sámi bálvalusfálaldagaid ja oahppat ja atnit iežaset giela, ja ahte buohkain lea vejolašvuohta gullat, oaidnit ja geavahit sámegielaid buot osiin servodagas.

Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit iežas oasi ovddasvástádusas njulget dáruiduhttima vahágiid, ja geahččalit ovttasbargat sámi servodaga siskkobealde. Sámediggi ávžžuha maid eanet suohkaniid šaddat oassin sámi giellahálddašanguovllus.

Sámediggi háliida nannet dálá giellaguovddážiid, ja háliida proseassa ásahit ođđa giellaguovddážiid. Sámediggi háliida maid ahte sámegielat galget leat oidnosis beaivválaččat sihke sámegielagiidda ja dárogielagiidda ja áigu dan dihte bargat vai sámi báikenamat eanet oidnojit galbbain, bálgáin ja kárttain, ja vai sámegielat eanet adnojuvvojit almmolašvuođas.

Sámedikki reviderejuvvon giellaguovddášstrategiijas, *Ovttas ovddosguvlui – Sammen fremover*, namuhuvvo ahte ahte máŋgga guovllus gos ii leat giellaguovddáš, ohcalit giellakurssaid ja giellaarenaid. Strategiija lea čielggas das, ahte lea dárbu giellabirrasiidda mat seailluhit, nannejit ja ovddidit sámegielaid. Danne lea Sámediggi ásahan doarjjaortnega ođđa giellaguovddážiid ásaheami várás. Dan lea dahkan láhčin dihtii vejolašvuođa ásahit giellaguovddážiid guovlluide gos dat eai gávdno. Nuortaguovllu válgabiirii lea dat áigeguovdil sihke davvisámegiela ja nuortalašsámegiela dáfus. Sámediggi áigu veahkehit duohtandahkat dan.

Nuortaguovllu válgabiirres lea dasa lassin riikarájáidrasttideaddji ovttasbargu hui áigeguovdil, erenoamážit nuortalašgiela dáfus. Sámediggi áigu geahčadit vejolašvuođaid ráhkadit nuortalašsámegiel sátnegirjji.

Kulturásahusat, kulturárbi ja deaivvadansajit

Guovlluin gos dáruiduhttin lea garrasit váikkuhan, leat dál unnán sámi ásahusat ja organisašuvnnat. Dat guoská erenoamážit Nuortaguovlluid válgabiirre riddoguovlluide. Seammás lassána olbmuin beroštupmi ja hállu váldit ruovttoluotta dan maid leat massán dáruiduhttima geažil. Oallugat háliidit searvat sihke giellakurssaide, duodjekurssaide ja dakkár lágan doaimmaide, ja ohcalit sámi deaivvadansajiid ja arenaid. Dál orru dárbu ja ohcaleapmi stuorát go dat mii lea fállamis. Gáibiduvvo čanastupmi báikkálaš sámi birrasiin jus galgá ásahit ja nannet deaivvadansajiid ja kultur- ja giellaásahusaid, ja lea sávahahtti ahte suohkan ja fylkkasuohkan servet.

Sámediggi áigu nannet duodjeoahpahusa eanet resurssaiguin mat sáhttet doallat kurssaid ja dainna ahte deattuha máhttofievrrideami buolvvas bulvii. Mihttomearri lea oažžut eanet duodjebajiid ja heivehuvvon

deaivvadansajiid gos beassá duddjot ja oahppat duddjot. Sámediggi áigu árvvoštallat doaibmabijuid ja eavttuid mat buorebut dusteše dán dárbbu.

Sámi museat leat sámi servodaga geađgejuolggit, ja dain lea dehálaš servodatdoaibma, maiddái Nuortaguovllu válgabiirres. Sámediggi diehtá ahte lea dárbu nannet Deanu ja Várjjat museasiidda, ja ahte lea dárbu resurssaide iešguđetge huksenprošeavttaide ja ođđa dárbbuide, nugo ovdamearkka dihte Helmer Losoa mearrasámi čoakkáldaga fuolaheapmái ja Savio muitomearkka hálddašeapmái. Seamma guoská bargui sihkkarastit ođđa vistti Saviomuseai. Sámediggi áigu gulahaladettiin eará almmolaš eiseválddiiguin ain bargat vai sáhttá dustet dáid dárbbuid.

Sámediggi joatká barggu oažžut Várjjat siidda UNESCO máilmmiárbelistui. Álgoálbmogiid kulturárbi lea dávjá áitojuvvon ja marginaliserejuvvon, ja lea viehka unnán ovddastuvvon máilmmiárbelisttus. Dohko čálihuvvot livčcii dehálaš vai loktešii álgoálbmogiid ja sámi kulturárbbi árvvu.

Sámedikki 2026 bušeahtas lea várrejuvvon ruhta ovtta prošektii mii lea ođđa ásahusaid huksema birra Sámis. Prošeakta galgá kártet geográfalaš ja fágalaš guovlluid gos dál eai leat ásahusat ja ráhkadit eavttuid ođđa ásahusaid vejolaš ásaheapmái. Prošeakta galgá maid gávdnat vejolaš berošteddjiid geat sáhttet veahkehit ođđa ásahusaid ásahanbarggus, ovdamearkka dihte dainna sávvamušain ahte oažžut musea Davvesiidii. Cealkámušat mat bohtet Nuortaguovllu válgabiirre álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin váldojuvvojit mielde dán prošeavtta viidáset bargui. Lea maid dehálaš báikkálaš heivehemiin, nu ahte ásahusain mat juo gávdnojit, sáhttá leat guovddáš rolla ja sáhttet leat oassin dakkár prošeavttas.

Bajássaddan ja oahpahus

Sámediggi bargá sihkkarastit sámi mánáide ja nuoraide oahpahusa gielas ja kultuvrras mánáidgárddi rájes gitta joatkkaskuvlii. Oažžun dihtii ollislaš fálaldaga sámi mánáide olles oahppomannolahkii, mánáidgárddi rájes gitta alitohppui, de lea dehálaš ahte sámegiel mánáidgárdefálaldat mearriduvvo lága bokte. Buot sámi mánáid galgá leat riekti bajássaddat sámi giella- ja kulturguoddi birrasis.

Sámediggi áigu maid bargat dan ovddas ahte Deanu sámeskuvla oččošii erenoamáš rolla vuođđooahpahusa siskkobealde ja ahte dainna lágiin oččošii ruhtadeami stáhtabušeahtas.

Sámedikki váldomihttomearri lea duddjot buriid bajássaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldagaid bokte. Sámi mánáidgárdefálaldat lea okta dain dehále amos doaimmain nannet sámegielaid geavaheami, gč. NAČ 2016: 18 *Váibmogiella*. Olahan dihtii dán mihttomeari, de lea dehálaš ahte mánáidgárdebargiin, lassin pedagogalaš ohppui, lea gelbbolašvuohta sámegielas ja sámi kultuvrras. Sámedikki mielas lea maid dehálaš beassat geavahit báikkálaš reálagelbbolašvuođa nannet mánáidgárddiid kultur- ja giellabarggu.

Dat mearkkaša dan, ahte bargat dan ovddas ahte lágas nannejuvvo riekti sámegielat mánáidgárdefálaldahkii, ahte lágas nannejuvvo riekti hospiteremii, ahte lágas nannejuvvo riekti sámi oahpponeavvuide ja ahte bargat dan ovddas ahte skuvlaeaiggáda geatnegasvuohta dieđihit rivttiid birra sámi oahpahussii nannejuvvo lágas.

Sámediggi meine maid árvvoštallat ja ráhkadit nationála plána gievrras giellaoahpahusmodeallaid geavaheapmái ja nationála plána sámi gáiddusoahpahussii, mas gievrras giellaoahpahusmodeallat leat guovddážis.

Sámediggi árvvoštallá ahte Nuortaguovllu válgabiirres lea dehálaš láhčit dili eanet rádjerasttideaddji ovttasbargui bajássaddamis ja oahpahusas.

Alitoahppu, dutkan ja gelbbolašvuohta

Sámediggi áigu veahkehit sihkkarastit universitehtaide ja allaskuvllaide gelbbolašvuođa sámi servodatdiliid, giela ja kultuvrra birra iešguđet fágabirrasiin. Dat leat eaktun dasa ahte sáhttá sihkkarastit ollislaš oahppomannolaga. Sámediggi háliida leat mielde ovddideame oahppoprográmmaid ja kurssaid ovttas universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin.

Nuortaguovllu válgabiirres lea erenoamáš áigeguovdil iskat vejolašvuođaid álggahit formaliserejuvvon ovttasbarggu Oulu Universitehtain, vai sáhttá láhčit dili nu ahte sii geat hálddašit dárogiela ja eŋgelasgiela sáhttet váldit oahpu nuortalašgielas.

Dearvvašvuohta, buorredilli ja fuolahus

Sámediggi lea ovttaoaivilis das ahte dárbbašuvvo giella- ja kulturmáhttu dearvvašvuođasuorggis ja ahte dat lea dehálaš prinsihppa sidjiide geat galget bargat dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis Sámis. Dat guoská sidjiide geat juo barget sektoris, muhto lea maid dehálaš ahte leat doaibmabijut rekrutteret dearvvašvuođabargiid geat ipmirdit sámegiela ja sámi kultuvrra. Sámedikkis leat máŋga gaskaoami mat deattuhit juste dan. Dieđut mat bohtet válgabiirriid álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin, leat dehálaččat go galgat árvvoštallat dáid gaskaomiid vuoruhemiid.

Sámediggi vuordá ahte Ráđđehus ja Stuoradiggi ráhkadit čuovvolanplána, ja raporterejit mearrádusaid čuovvoleami mat gusket Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportii. Ovttas galgat mii fas ealáskahttit sámegielaid ja sámi kultuvrra. Mihttu lea beassat julggaštit ahte dáruiduhttinpolitihkka lea viimmat loahpahuvvon ja ahte mii sáhttit soabadit.

Bajássaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi - 004/26

BFOL - mearrádus:

Álggahus:
Sámedikki bajássaddan-, fuolahus ja oahppolávdegoddi lea meannudan ášši PS 004/26 Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleapmi regionálalaččat - Dárbu sámi fálaldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide Nuortaguovllu válgabiirres

Mearkkašumit:

Mearkkašupmi 1

Mearkkašumi lea ovddidan Norgga Sámiid Riikkasearvi ja Sámeálbmot bellodat Mathias Eilert Olsen bokte. NSR lávdegotteáirasat Aili Kirste Strømeng Arntzen, Elle Rávdná Näkkäläjärvi, Venke Lill Tørmænen, Tor Bjørnar Henriksen, Sámealbmot bellodat áirras Jørn Are Gaski, Nordkalottfolkett áirasat Roger Iversen, Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen ja Sámi Bargiidoktavuohta áirras Arild Pettersen dorjot.

Mearraluossabivdu ja johkaguolásteapmi lea diedun (dieđusge) okta vuohki gokte oažžut biepmu bordái. Muhto dat lea maiddái árbevierru. Dat lea árbevirolaš eallinvuohki miidjas (mii) dál máhttá billánit (billohuvvot) go mearra-biras lea billáneame. Doppe lea vuoikka holu (menddo ollu) guolástuvvon. Guollebiebmanrusttegat ja ieža sisabahkkemat leat bilidan (billistan) mearrabirrasa.

Olu gulaskuddancealkámušain dadjet olbmot ahte ballet sámi luossabivdu lea jávkamin, dát ballu lea maid dáid miellahtuin.
Dál mii sávvat, jáhkkit ja vuordit ahte dat nationála doaibmabijut mat galget várret luossanáli, ahte dat hiebaduvvet (heivehuvvot) ja veahkehit várret sámi mearraluossabivddu ja johkaguolásteami.

Mearraluossabivdu lea unnon heanup go (eambbo go) ovccilogi proseanta (90%) guokteduhát ovtta rájes (2001). Deanu árbevirolaš johkaguolásteapmi lea bissehuvvon. Árbevirolaš sámi máhttu oahpahuvvo buolvvas bulvii, go guolásta. Luossabivddu sánit ja giella oahpahuvvo buolvvas bulvii, go guolásta. Muhto Deanus ii sahtek (šat) oahpahuvvo buolvvas bulvii. Deanus ii leat leamaš lohpi bivdit guokteduhát guoktelogiovtta rájes (2021). Go ii beasa bivdit, de ii beasa oahpahit. Dat lea duppal váttisvuohta mii geavvá go luossabivdu jávká. Eiseválddit eai ipmir dán dili.

Álgoálbmogiid árbevirolaš ealáhus-guolásteapmi ja kultuvra-guolásteapmi lea dehálaš, sihke mearas ja jogain. Olggobealde olbmuide ii galgga addit lobi, danne go sii eai gula sámi luossabivdui. Dát čuožžu čielgasit Vuođđolága paragráfas čuođi ja gávcci (§108). Ja dat čuožžu ILO-konvenšuvnna artihkkalis čuođi guhttalogi ovcci (169). Ja dat čuožžu nai olmmošvuoigatvuođa julggaštusas maid Norga lea ratifiseren. Ja SP artihkal guoktelogi čieža (27) siviila ja politihkalaš vuoigatvuođat birra doarju dán.

Luossabivddu galgá hálddašit biologalaš rájiid siskkobealde. Hálddahus-eiseválddit mearridit daid biologalaš rájiid. NOU guokteduhát gávcci : vihtt (2008:5) namma lea “Vuoigatvuođat guolástit Finnmárkku mearas”. Dan NOU-as sáhttá lohkat ovddit hálddašanplánaid birra. Ovddit hálddašanplánain čuoččui ahte sii áigo heaittihit mearraluossabivddu, soames guovlluin, danne go luossa lea váttis biologalaš dilis. NOU-as maid čuožžu ahte mearrasámi kultuvra sáhttá bissut, vaikko mearraluossabivdu bissehuvvo, danne go dat sáhttá maŋŋil fas álggahuvvo. Muhto, jus bivdu bissehuvvo guhká, de mearrasámi luossabivdu jávká, danne go de jávká olles johkasámi kultuvra mii lea čadnon luossabivdui.

Luossa lea resursa máŋga kultuvrraide: johkasámi kultuvrii, mearrasámi kultuvrii ja maid astoáiggebivdiid kultuvrii. Muhto, go luossanálli lea jávkamin, de dat olbmot geahkas (geat) orrot lahká galget beassat bivdit. Daidda olbmuide geahkas (geat) orrot guhkkin eret ii dárbbaš addit lobi bivdit.Nu galggašii leahkit mearraluossabivddus vuonas. Ja nu galggašii maid leat johkaguolásteamis Deanus ja Njávdámis. NOUs guokteduhát gávcci – vihtta (2008:5) čuožžu ahte jos verte (ferte) unnidit bivddu, de ferte unnidit olggobealde-olbmuid bivddu, go olggobealde olbmuin ii leat gullevašvuohta sámi luossabivdui.

Sámediggi mearridii sámediggedieđáhusa luossabivddu birra, dievasčoahkkináššis guoktelogi guokte/guoktelogi okta (22/21). Dán sámediggedieđáhusa galggalihču (galggašii) revideret ja ođasmahttit nu ahte dat hiehpá (heive) otná dillái. Revideremis galggalihču (galggašii) čilget gokte (movt) galgá gádjut sámi luossabivdinkultuvrra ja gokte galgá veahkehit sámiiid geahkas (geat) leat massán dahje leat massimin eallinvuogi ja birgejumi. Ferte muitit ahte olmmoš sáhttá skibáiduvvot (buohccát) ja massin eallinmovtta go eallinvuohki jávká.

Mun čujuhan nai áššái nummar logi / guoktelogi guhtta (10/26). Dan áššis gáibiduvvo ahte ruoššaluossa galgá hálddašuvvot dakkár modealla mielde mii addá mearraluossa-guolásteddjiide ja johkasámiide vejolašvuođa bivdit, ja nannet birgejumi. Dán áššis gáibiduvvo ahte investerengolut máksojuvvot. De beassá bivdit ruoššaluosa rivttes bivdin-reaidduin. De ieža (eará) anadroma guollešlájat besset leahkit ráfis. Ja dat sáhtálii (sáhtášii) leahkit okta vuohki gádjut sámi luossabivddu.

Mearkkašupmi 2

Mearkkašumi lea ovddidan Sámi Bargiidoktavuohta Arild Pettersen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Roger Iversen, Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Dát lahtut čujuha dasa ahte gulaskuddamat ja álbmotčoahkkimat Nuortaguovllu válgabiirres čielgasit čájehit ahte mearrasámi guovlluin dárbbašuvvojit eambbo sámi gávnnadanbáikkit, kulturarenat ja ásahusat. Ollu cealkámušain čujuhuvvo giela, kulturdoaimmaheami, mearrasámi árbevieruid, guolástankultuvrra ja báikkálaš máhttobirrasiid massimii dáruiduhttinpolitihka geažil. Dasto dát lahttu fuomášuhttá ahte sámediggeráđđi áššeovddidusas deattuha dárbbu hukset dárbbašlaš sámi infrastruktuvrra ja ásahit ođđa sámi ásahusaid ja fálaldagaid doppe gos dat váilot.

Dát lahtut oaivvilda ahte Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporta ferte mielddisbuktit konkrehtalaš ja bistevaš doaimmaid mat nannejit mearrasámi servodagaid. Kommišuvdna čujuha dasa ahte mearrasámi giela, kultuvrra ja identitehta revitaliseremii gáibiduvvojit sihke kultuvrralaš, gielalaš ja ávnnaslaš rámmaeavttut mat dahket vejolažžan eallit ja viidáset fievrridit mearrasámi kultuvrra geavadis. Mearrasámi servodagaide leat árbevirolaš ávkkástallan- ja guolástanárbevierut guovddáš oassi kulturvuođus ja identitehtas.

Dát lahtut seammás deattuha ahte dáruiduhttin lea iešguđet ládje čuohcan ovttaskas olbmuide, bearrašiidda, giliide ja báikegottiide. Seanadeami danne ii sáhte ipmirdit oktan oktasaš proseassan mas lea seamma sisdoallu buot sámi servodagain. Juohke gilis, báikegottis ja bearrašis leat iežas vásáhusat, massimat, muitalusat ja kultuvrra ovdanbuktinvuogit. Danne berre Sámedikki rolla vuosttažettiin leat ahte dat láhčá diliid báikegottiide ieža sáhttit revitaliseret giela, kultuvrra, máhtu ja identitehta iežaset vásáhusaid, dárbbuid ja vuoruhemiid vuođul. Seanadeami ferte olahit báikkálaš proseassaid bokte ja dan ii sáhte ollásit defineret guovddáš politihkalaš mearrádusaid bokte.

Dát lahtut oaivvilda ahte lea dárbu nannet mearrasámi ásahushuksema Nuortaguovllu válgabiirres. Sámedikki iežas gulaskuddamiin boahtá ovdan ahte lea dárbu gávnnadanbáikkiide, kulturarenaide, árbevirolaš máhtu dokumenteremii, giellaarenaide ja ásahusaide mat sáhttet váikkuhit mearrasámi giela ja kultuvrra revitaliseremii guhkes áiggi vuollái.

Dát lahtut čujuha vásáhusaide mat Mearrasiiddas Porsáŋggus leat, mii lea ovdánan ja šaddan dehálaš mearrasámi dokumentašuvdna-, máhttoovddidan-, kulturgaskkustan- ja revitaliserenarenan. Mearrasiida čájeha movt báikkálačča vuođđuduvvon gelbbolašvuođabiras sáhttá veahkkin nannet giela, identitehta, árbevirolaš máhtu, kulturdoaimmaheami ja servodatovddideami mearrasámi guovlluin. Vásáhusat maiddái čájehit man mávssolaš lea ahte ásahusat ásahuvvojit ovttas daiguin báikegottiiguin maid dat galget bálvalit.

Dát lahtut oaivvilda ahte dárbbut mat leat boahtán ovdan gulaskuddamiin ja álbmotčoahkkimiin, leat nu viidát ja geográfalačča nu bieđgguid ahte okta áidna gelbbolašvuođabiras ii nagot dustet dárbbuid mat Nuortaguovllu válgabiirres leat. Guokte mearrasámi giella-, kultur- ja gelbbolašvuođaguovddáža dahket ahte lea buoret vejolašvuohta oažžut báikkálaš čanasteami, searvama ja eaiggátvuođa, ja seammás fertejit báikegottit ieža beassat leat mielde váikkuheame guovddážiid lokaliseremii, organiseremii, sisdollui ja viidáset ovdánahttimii.

Dát lahtut oaivvilda ahte Sámediggi berre láhčit diliid guovtti mearrasámi giella-, kultur- ja gelbbolašvuođaguovddáža ásaheapmái Nuortaguovllu válgabiirres. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvoleapmi berre nannet mearrasámi iešmearrideami ja báikkálaš eaiggátvuođa, vai doaibmabijut vuođđuduvvojit dárbbuide ja vuoruhemiide maid mearrasámi servodagat ieža leat defineren. Dainna lágiin sáhttá ásahushuksen šaddat mearrediđolaš njulgendoaibmabidjun mii dávista kommišuvnna ávžžuhussii mearrasámi giela, kultuvrra ja identitehta nannemis máhttoovddideami, kulturnannema ja doaibmabijuid bokte mat sihkkarastet ealli mearrasámi báikegottiid vuođu.

Mearkkašupmi 3

Mearkkašumi lea ovddian Nordkalottfolket Roger Iversen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Dáid miellahuid mielas ii galggašii Sámediggi obanassiige čállit dán láhkái, ahte áigu bargat dan ovdii, ahte ásahuvvojit «buorit riekteveahkkeortnegat, ja ekonomalaš doarjjaortngat, maiguin sáhttá vuojehit prinsihpalaš áššiid". Vaikko mii ipmirdit gal dán cealkaga áigumuša, de lea gal Nordkalottfolket mielas hirbmat viidis cealkka mas váilo ruđalaš ja prinsihpalaš rádji. Sámediggeráđi evttohusa vuolde čuožžu ná, dan áššeovddideami, ahte: «Sihke gulakuddancealkámušain ja álbmotčohkkimiin lea vuordámušat dasa ahte Sámediggi joatká duvdimis proseassaid». Min mielas ii sáhte dán láhkái áddet daid gulaskuddancealkámušaid mat leat mielde dán áššis. Mii eat gal oainne gostege dan ášševuođus, maid komitea lea ožžon, makkárge dákkár oainnuid. Eat dieđe gos ráđđi lea viežžan dáid oainnuid, eat ge dasto dieđe mii lea ráđi árvvoštallamiid ja evttohusaid vuođđun. Danne eat sáhte doarjut.

Ii čilgejuvvo makkár ruđalaš rámmat galggaše leat dákkár ortnegis, gos ruđaid galggašii viežžat, gean várás ruđat galggaše leat ja guđemuš áššiid galggašii gohčodit prinsihpalaš ášši, iige čilgeuvvo ja man guhká Sámedikki ruđalaš ovddasvástádus galggašii bistit. Areálaáššit ja areálariiddut bistet vaikko man guhká, dan mii leat vásihan. Muhtumin leat maid sámi beroštumit ja báikkálaš beroštumit vuostálaga, lassin daidda vuostálasvuođaide mat leat juo stuorraservodaga ja sámi vuoigatvuođain.

Dáid miellahtuid mielas Sámediggi ferte ráhkadit mihá buoret evttohusa, mii lea bures ráhkaduvvon ja ráddejuvvon, ovdal go mii sáhttit doarjut dákkár riekteveahkkeortnega ásaheami. Sámediggi ii sáhte iežas čatnat dakkár proseassaide mat sáhttet bistit vaikko man guhká ja šaddat vaikko man viiddisin, ovdal go leat čielga rájit, ja demokráhtalaččat čilgejuvvon gean váras lea ortnet, ja geat galget vuoruhuvvot.

Mearkkašupmi 4

Mearkkašumi lea ovddian Nordkalottfolket Roger Iversen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Ráđi árvvoštallamis "areála vuoigatvuođat ja ealáhus", celkojuvvo čielgasit ahte Mánočalbmi-julggaštus bargá meahccegeavaheami čielgasut lágalaš dohkkeheami ovddas báikkálaččat. Dat nannejuvvo cealkámušaiguin álbmotčoahkkimiin main celkojuvvo ahte "háliidit oažžut ruovttoluotta rivttiid vuodjit meahcis ja ávkkástallat luondduin". Posišuvnna cealkámuš ođđa mohtorjohtolatláhkii miessemánu 19. beaivvi ii váldán ovdan lágalaš rievtti, muhto dispensašuvdnaortnega mii *sáhttá* vuhtiiváldit earret eará dán cealkámuša. Dakkár oaidnu lea dáin lávdegoddelahtuin áššái, iige nu movt gulaskuddancealkámušas mas ohcalit "lágalaš rievtti".

Mearkkašupmi 5

Mearkkašumi lea ovddian Nordkalottfolket Roger Iversen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Lávdegotti unnitlohku vuhtiiváldá ollásit dan stuora dárbbu njulget dáruiduhttima vahágiid Nuortaguovllu válgabiirres. Sihke álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddancealkámušain lea boahtán ovdan ahte olu sápmelaččaide ain čuohcá dáruiduhttinpolitihkka giela, kultuvrra, identitehta ja gullevašvuođa massima dihte. Danne lea buorre go Sámediggi háliida váldit stuorát rolla sámegiela, sámi kultuvrra, ealáhusaid ja identitehta nannenbarggus Nuortaguovllu válgabiirres.

Seammás oaivvildit dát lahtut ahte sámediggeráđi mearrádusárvalusas leat menddo ollu bajitdási mihttomearit ja politihkalaš ambišuvnnat dan ektui man unnán konkrehta vuoruheamit, ruhtadanmodeallat dahje čađahanplánat leat. Go ná ollu doaimmat ovddiduvvojit oktanaga čilgehusaid haga ekonomalaš rámmaid dahje ovddasvástádusa birra, de ráhkaduvvojit vuordámušat maid lea váttis jáhkkit ahte Sámediggi sáhttá ollašuhttit.

Sámediggeráđđi háliida sihke nannet dálá giellaguovddážiid, ásahit ođđa giellaguovddážiid, lasihit sámegielanu almmolašvuođas, nannet giellaarenaid ja árvvoštallat ođđa doaimmaid, nugo nuortalašsámegiela sátnegirjji ja rájáidrasttideaddji ovttasbarggu. Nordkalottfolket lea áibbas mielde dan ambišuvnnas, ahte nannet gielaid Nuortaguovllu válgabiirres, erenoamážit davvisámegiela, mearrasámegiela ja nuortalašgiela, muhto váillaha čilgehusa das movt dan galgá ruhtadit ja vuoruhit.

Dáid lávdegoddelahtuid mielas ii leat doarvái čujuhit sávvamušaide ja mihttomeriide jus seammás ii čilge guđiid doaimmaid álggos galgá vuoruhit, makkár ekonomalaš rámmat galget leat, ja makkár doaimmaid vejolaččat šaddá maŋidit jus ođđa ruhtadeapmi ii boađe. Giela ealáskahttin lea guhkesáiggi bargu masa dárbbašuvvojit stabiila fágabirrasat, diehttevaš ruhtadeapmi ja kvalifiserejuvvon olbmot. Danne dáid lahtuid mielas ferte Sámediggi olu čielgaseappot vuoruhit jus bargu galgá leat luohtehahtti.

Dát lahtut áigot erenoamážit deattuhit dan, ahte unnán oahpaheaddjit ja giellamáhttu leat Nuortaguovllu válgabiirre stuorámus hástalusat. Jus galgá lihkostuvvat sámegielaid ealáskahttimiin, de ii leat doarvái dušše ásahit ođđa arenaid ja fálaldagaid jus seammás váilot olbmot geat addet daidda sisdoalu. Dán oktavuođas oaivvildit lahtut ahte lea erenoamáš dehálaš movttiidahttit sámegiela nubbingielagiid vázzit giellaoahpu ja aktiivvalaččat leat mielde ealáskahttime giela. Nuortaguovllu válgabiirres leat dál oallugat dakkár dilis mas dáruiduhttin lea botken dan lunddolaš buolvvaidgaskasaš giellaárbbi. Divvunbargu ferte dasto fátmmastit maiddái sin guđet háliidit gielaset váldit ruovttoluotta rávisolmmožin dahje nubbingielagin.

Dát lahtut háliidit areála, vuoigatvuođat ja ealáhus -fáttás deattuhit dan, ahte sámi kultuvrra, giela, identitehta ja ealáhusa ealáskahttin maiddái gáibida ealli báikkálaš servodaga ja máŋggabealat báikkálaš ealáhuseallima. Nuorta-Finnmárkku servodathástalusat, nugo olmmošlogu njiedjan, heajos ealáhusovdáneapmi ja eahpesihkkarvuohta boahttevaš bargosajiid dáfus, čuohcá sámi searvevuhtii seamma olu go muđuige guovllu olbmuide. Sámi servodat ii leat sierra reasta servodaga ovdáneamis, muhto lea oassi dan seamma báikkálaš servodagas ja ekonomalaš duohtavuođas.

Danne oaivvildit dát lahtut ahte sámediggeráđi mearrádusárvalusas menddo unnán muitaluvvo movt sámi ealáskahttin galgá dáhpáhuvvat muđui Nuortaguovllu válgabiirre servodat- ja ealáhusovdáneami ektui. Jus galgá lihkostuvvat giela, kultuvrra ja identitehta nannemiin áiggi badjel, de ferte maid olbmuin leat vuođđu ássat, bargat ja hukset boahtteáiggi guovllus.

Sámediggeráđđi namuha árvalusas ovtta konkrehta doaimma; ovddidit máŋggageavahusguovddáža luosa ja johkasámi kultuvrra várás Deanus. Nordkalottfolket doarju dan. Doaibma sáhttá leat dehálaš sihke kulturgaskkusteami, gelbbolašvuođaovddideami ja árbevirolaš máhtu fuolaheamis luossabivddu ja johkasámi kultuvrra birra.

Seammás fuomášit dát lahtut ahte sámediggeráđđi ii čujut makkárge eará konkrehta ealáhusovdánahttindoibmii guovllus. Nordkalottfolket mielas ii leat dat beare offensiiva go diehtá man stuora servodathástalusat Nuorta-Finnmárkkus leat. Jus mihttomearri lea duohta ealáskahttin ja soabadeapmi, de ferte doaimmahit politihka mii ovddida bargosajiid, boahtteáigejáhku ja nanu báikegottiid.

Go lea sáhka kulturásahusain, kulturárbbis ja deaivvadanbáikkiin, de dáid lahtuid mielas leat Nuortaguovllu válgabiirres ain beare unnán sámi ásahusat ja deaivvadanbáikkit, erenoamážit mearrasámi guovlluin. Dárbu sihkkarastit mearrasámi čoakkáldagaid, earret eará Unjárggas, ja bargu ođđa visttiid sihkkarastimiin Savio-museai, lea hirbmat dehálaš. Seammás váilu das maid konkrehta ovdánanplána ja ruhtadanmodealla.

Nordkalottfolket dáid lahtuid bokte oaidná ahte Sámediggi dávjá čujuha viidáset gulahallamii eará almmolaš eisseválddiiguin ja boahttevaš prošeavttaide, muhto oaivvilda ahte lea dárbu dárkileappot čilget makkár doaimmaid Sámediggi duođas áigu *vuoruhit*. Jus guovllu olbmot galget dovdat ahte soabadan- ja divvunbargu duođas dahkkojuvvo, de ferte praktihkalaččat maid čađahit daid áigumušaid.

Obbalaččat oaivvildit dát lahtut ahte sámediggeráđi mearrádusárvalus čujuha duohta hástalusaide ja dehálaš dárbbuide Nuortaguovllu válgabiirres. Dattetge ii oro árvalus nu beare konkrehta vuoruhemiid, ruhtadeami ja čađaheami dáfus. Nordkalottfolket mielas lea dan dihte dárbbašlaš oažžut eanet realisttalaš ja geatnegahtti plána mas doaimmat, ekonomalaš váikkuhusat ja ovddasvástádusat dárkilit čilgejuvvojit, nu ahte dáruiduhttinvahágiid divodanbarggus sáhttá leat duohta ja bistevaš mearkkašupmi Nuortaguovllu válgabiirre olbmuide.

Evttohusat:

Evttohus 1

Evttohusa lea ovddidan Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) ja Sámeálbmot bellodat Mathias Eilert Olsen bokte. NSR lávdegotteáirasat Aili Kirste Strømeng Arntzen, Elle Rávdná Näkkäläjärvi, Venke Lill Tørmænen,Tor Bjørnar Henriksen, Sámealbmot bellodat áirras Jørn Are Gaski, Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Roger Iversen, Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen ja Sámi Bargiidoktavuohta áirras Arild Pettersen dorjot.

Maŋemus cealkka maŋimus teakstaoasis "giella" kapihttalis ráđi árvalusas rievdaduvvo dánin:
"Sámediggi áigu árvvoštallat vejolašvuođa ráhkadit nuortalaš-sámi sátnegirjji ja grammatihka."

Ođđa maŋimus cealkka kapihttalii "kulturásahusat, kulturárbi ja deaivvadansajit":
"Sámediggi berre maiddái geahčadit vejolašvuođa ovddidit nuortalaš historjágirjji. Dát lea dahkkon nannen dihtii máhtolašvuođa nuortalaš historjjá birra ja nannen dihtii nuortalaš identitehta.

Evttohus 2

Evttohusa lea ovddidan Sámi Bargiidoktavuohta Arild Pettersen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Roger Iversen, Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Ođđa goalmmát teakstabihttá bajilčállaga **Sámediggeráđi mearrádusárvalus** vuollái:
Sámediggi bidjá vuođđun dan ahte dáruiduhttima váikkuhusat ja dárbbut ealáskahttit, divvut ja soabadit leat iešguđetláganat ovttaskas olbmuid, bearrašiid, giliid ja báikegottiid gaskkas. Soabadeapmi ferte dasto leat báikkálaš mielváikkuheami ja oamasteami vuođul, ja iešguđetge vásáhusaid, gielaid, kulturovdanbuktimiid, vuoruhemiid ja vuoigatvuođaid dohkkeheami vuođul sámi guovlluin.

Ođđa njealját teakstabihttá álggahusas bajilčállaga **Sámediggeráđi mearrádusárvalus** vuollái:

Sámediggi bivdá sámediggeráđi láhčit dili ásahit guokte mearrasámi giella-, kultur- ja máhttoguovddáža Nuortaguovllu válgabiirres. Lokaliserema, organiserema ja sisdoalu galget guoskevaš servodagat mearridit ja dat galgá váikkuhit mearrasámi giela, kultuvrra, árbevirolaš máhtu, guolástankultuvrra ja eará mearrasámi kulturovdanbuktimiid ealáskahttimii.

Evttohus 3

Evttohusa lea ovddian Nordkalottfolket Roger Iversen bokte. Nordkalottfolkett lávdegotteáirasat Knut Wingstad, Ulf Tore Johansen, Sissel Hultgreen ja May Kristin Knutsen dorjot.

Čuovvovaš oasit teavsttas sihkkojuvvojit «Areála, vuoigatvuođat ja ealáhusat» vuolde sámediggeráđi mearrádusárvalusas:

"Sámediggi áigu bargat dan ovddas ahte oažžut buriid riekteveahkkeortnegiid, dás maiddái ekonomalaš doarjjaortnegiid mat dahket vejolažžan ovddidit prinsihpalaš áššiid. Sámediggi áigu dan oktavuođas bargat vai ahte sápmelaččat ožžot riekteveahki mas lea sámi giella- ja kulturipmárdus.

Sámediggi oaidná stuora ja viiddis areálasisabahkkemiid mat váikkuhit vuođđoealáhusaid Nuortaguovllu válgabiirres. Sihke gulaskuddancealkámušas ja álbmotčoahkkimiin leat čielga vuordámušat Sámediggái ain deattuhit dán vai dárbbašlaš proseassat čađahuvvojit.

Sámediggi oaidná ahte lea hui dárbu resurssaide, diehtojuohkimii, bagadallamii ja máhttui konsultašuvdnaortnega birra. Dát guoská maiddái daidda gáibádusaide mat ovddasvástideaddji aktevrrain ja vuoigatvuođaoamasteddjiin leat Nuortaguovllu válgabiirres.

Konsultašuvnnaid nannen sámelágas, lea nannen min vuoigatvuođaid, muhto konsultašuvnnat fertejit maid doaibmat báikkálaččat. Danne áigu Sámediggi váikkuhit dasa ahte vuoigatvuođalaččain leat buorit rámmaeavttut, vai sihkkarastá ahte konsultašuvdnavuoigatvuohta duođas dollojuvvo."

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:
Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 026/26

Mearkkašupmi 6 - Áirras Tom Sottinen, Bargiidbellodat
Sámediggi deattuha ahte Duohtavuođa- ja soabahankommišuvnna raportta čuovvoleapmi Nuortaguovllu válgabiirres ferte vuođđuduvvot dasa makkár sámi servodagat guovllus duođas leat dál.

Sámediggi oaivvilda ahte dilálašvuođačilgehus bidjá beare olu deattu hástalusaide ja raššivuhtii, ja beare unnán čalmmustahttá dan mearkkašahtti áŋgiruššama mii áiggiid čađa lea dahkkon báikkálaččat hukset nana sámi giella-, kultur- ja oahpahusbirrasiid Nuorta-Finnmárkkus.

Sámediggi čujuha dasa ahte dán guovllus leat áiggiid čađa ásahuvvon dehálaš sámi ásahusat, giella- ja kulturguovddážat ja oahpahusfálaldagat main lea stuorra mearkkašupmi sihke regionála ja nationála dásis. Dat čájeha ahte Nuorta-Finnmárkkus gávdnojit nana ja ealli sámi servodagat maid ferte ain ovddidit viidáset soabahanbarggus.

Seammás deattuha Sámediggi ahte ollu dáin birrasiin doaimmahuvvojit gáržžes ekonomalaš rámmaid siskkobealde. Sámediggi čujuha earret eará Deanu sámeskuvlla ovdáneapmái, mas otne leat mealgat eanet oahppit go masa skuvla lei álgoálggus huksejuvvon. Sámediggi oaidná maid ahte guovllu suohkanat guhkit áiggi

leat čujuhan dasa ahte leat mearkkašahtti lassigolut mat gusket sámegieloahpahussii ja guovttegielatvuhtii, ja ahte stáhta dahje Sámediggi ii buhtat dáid goluid ollásit.

Sámedikki mielas dát govvida eanet vuođđudeaddji hástalusaid sámepolitihkas:

Lea vuordámuš ahte suohkanat huksejit ja addet buriid sámi bálvalusaid, seammás go ekonomalaš rámmaeavttut eai doala dási bargguid dáfus. Jus suohkanat fertejit geahpedit eará fálaldagaid vai sáhttet ruhtadit sámi oahpahusa, de dat sáhttá dagahit dárbbašmeahttun riidduid iešguđet surggiid gaskkas báikkálaš servodagas.

Danne oaivvilda Sámediggi ahte sihke Sámediggi ja stáhta fertejit váldit stuorát ovddasvástádusa ruhtadit liigegoluid mat leat čadnon sámi gillii ja oahpahussii.

Sámediggi deattuha viidáseappot ahte ealli sámi servodagat eai huksejuvvo dušše giella- ja kulturdoaibmabijuid bokte. Ássan, bargosajit, ealáhusovddideapmi, infrastruktuvra ja boahtteáiggedoaivva leat maid mearrideaddjin dasa ahte sámi servodagat leat ceavzilat áiggi mielde. Danne oaivvilda Sámediggi ahte Duohtavuođa- ja soabahankommišuvnna raportta čuovvoleapmi ferte eanet gehččojuvvot servodatovdáneami oktavuođas olles regiovnnas.

Sámediggi oaivvilda ahte lea maiddái dárbu nannet ja viidáseappot ovddidit sámi deaivvadanbáikkiid ja ásahusaid guovllus. Dan oktavuođas čujuha Sámediggi johkasámi guovddáža huksenplánaide ja man deatalaš prošeakta lea guovllu gillii, kultuvrii ja identitehtahuksemii.

Sámediggi áigu maid deattuhit man deatalaš lea nannet sámi riektesihkarvuođa guovllus. Áiggiid čađa lea Nuorta-Finnmárku ovddidan dehálaš sámi fágabirrasiid giela, kultuvrra ja riekteipmárdusa várás, earret eará guovllu diggebirrasiiguin.

Sámediggi oaivvilda ahte dán ferte maid geahččat barggu oktavuođas ásahit nationála guovddáža sámi riektesihkarvuhtii.

Seammás deattuha Sámediggi ahte soabahanbarggus lea maiddái dehálaš jávkkohat. Oallugat sis geat aktiivvalačča oasálastet gulaskuddamiidda, álbmotčoahkkimiidda ja sámi arenaide

leat olbmot geat juo áŋgiruššet sámi servodagaide. Sámediggi oaivvilda ahte lea deatalaš vuhtiiváldit ahte ollugat geaidda dáruiduhttin, giellagáhtten ja identitehtamassin lea garrasit čuohcan, dávjá eai ohcal dákkár arenaid.

Jus soabahanbargu galgá lihkostuvvat, de ferte maiddái nagodit olahit dáid joavkkuid eará vugiiguin go dábálaš gulaskuddan- ja mielváikkuhanproseassaiguin.

Mearkkašupmi 7 – Áirras Venke Tørmænen, NSR
Nuortalačča musea (Ä'vv Saa'mi Muz'ei) leamaš doaimmas gitta guokteduhát čiežanuppelogi rájes (2017) ja lea bargan dehálaš barggu nuortalačča ovddas; sihke gielain, kultuvrrain, oskkuin, dujiin ja historjjáin.

Norggabeale leat hui unnán olbmot geat hállet nuortalašgiela. Giella ja sápmelašvuohta lea leamaš duvdiluvvon eret. Mii fertet ealáskahttit norggabeale nuortalaškultuvrra oppalačča. Mii fertet ealáskahttit identitehta, giela, kultuvrra, luonddugeavaheami ja duodje- ja govvadáidaga (Ǩiõtt-tuâjj), ja olles nuortalaš eallinoainnu.

Nuortalaš kultuvra ja eallinoaidnu lea gielas gitta. Go giela ealáskahttá, de ferte oktanis bargat kultuvrrain. Ulbmil ferte leat ahte áiggi mielde oččošeimmet nuortalaš giella- ja kulturguovddáža mii barggašii oppalačča ealáskahttit sihke giela, kultuvrra ja eallinoainnu.

Mearkkašupmi 8 – Áirras Venke Tørmænen, NSR
Saviomusea lea guhká geahččalan gávdnat dohkálaš saji John Savio dáidagii.

Saviomusea lea dál seamma sajis go Grenselandmuseet. Visti ii dohkke museadoaimmaide, danne go vuorká ii dohkke, eai leat lanjat gos sáhttá čájehit dáidaga, ii leat bargiidlatnja, ii ge leat čoahkkinlatnja bargiide. Musea ferte luoikat lassi lanjaid eará sajis jos galgá bargat musea bargguid. Duvle golggai čáhci musea magasiidnii. Dien magasiinnas sáhttá John Savio dáidda billohuvvot.

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii áššis njealljelogi guokte/guoktelogi njeallje (042/24) ahte háliida molssaeavttu golbma B (3B). Dat lea: Geavahit Tollboden, ja lasihit dasa ovtta vistti, nu ahte šaddá museavisti. Musea bargit leat háliidan dan. Deanu ja Várjjat museasiidda stivra lea maid háliidan dan. Muhto, huksenprošektii ii leat mearriduvvon rámmabušeahtta.

John Savio lea dehálaš dáiddár Mátta-Várjjat sámiid identitehtii. Iežas sámi dáidagis son čájeha sámi dovdduid ja sámi eallima. Norga, ja eará riikkat, leat fuomášan ja álgán beroštit su dáidagis. Vaikko lea guhkes áigi vássán das rájes go Savio elii, de su dáidda lea áigeguovdil. Su dáidda čájeha luonddugáhttema ja ráhkisvuohta lundui. Savio eallin agistis gal ii beassan ieš vásihit ja oaidnit ahte su dáidda beaggá riikkas ja riikkaidgaskasačča t, ja lea dehálaš sámi servodagas.

Ođđa Saviomusea sáhttá leat Mátta-Várjjat sámiide soabadallanvisti. Dainna vistiin sáhttá čevllohallat ja sáhttá čájehit ja gaskkustit sámi eallima. Tollbodenis sáhttá atnit árvvus dan dáidaga mii lea šaddan nu mávssolaš midjiide. Doppe sáhttá sihke vurket ja čájehit dáidaga. Dál berre Saviomusea huksenbarggu vuoruhit.

Mearkkašupmi 9 - Áirras Venke Tørmænen
Deaivvadanbáiki Nuortaguovllus

Gulaskuddancealkámušain leat boahtán ovdan máŋggalágan dárbbu go galgá divvut dáruiduhttinpolitihka vahágiid.

Oallugat namuhit deaivvadanbáikkiid gos beassá servvoštallat, juogadit máhtu buolvvaid gaskkas, oahppat giela ja duoji jna.

Deaivvadanbáiki nannešii oktavuođa ja identitehta, buoridivčči gelbbolašvuođa ja attášii vejolašvuođa váldit ruovttoluotta dan maid dáruiduhttinpolitihkka jávkadii.

Olles Nuortaguovllu válgabiire dárbbaša dakkár deaivvadanbáikki. Davvesiida lea aktiiva báikegoddi mii dárbbaša deaivvadanbáikki. Seamma guoská Čáhcesullui.

Dat, ahte hukset deaivvadansajiid iežas eavttuid ja dárbbuid vuođul, lea dehálaš ja vejolaš álbmogii.

Doarjja mearkkašumiide
Nordkalottfolket, áirras Roger Iversen bokte, doarju mearkkašumiid 6, 7, 8 ja 9.

Bargiidbellodat, áirras Tom Sottinen bokte, doarju mearkkašumiid 1, 2, 5, 7, 8 ja 9.

Min Sápmi, áirras Arild Pettersen Inga bokte, doarju mearkkašumiid 4, 5, 7, 8 ja 9.

Ávjovári johttisápmelačča id listu, áirras Berit Marie P. E. Eira bokte, doarju mearkkašupmi 1.

Áššimeannudeapmi álggahuvvui 18.06.26 dii. 11.20.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 37 čoahkis. Dán áššis jienastuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 3 hilgojuvvui 23 jienain 14 jiena vuostá.
- Evttohus 2 hilgojuvvui 20 jienain 17 jiena vuostá.
- Evttohus 1 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Bajássaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi ráva mearriduvvui 14 jienain 23 jiena vuostá.

Dán áššis eai lean beavdegirjelasáhusat.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Arild Pettersen Inga, ášše jođiheaddji	Mathias Eilert Olsen
	Arild Pettersen Inga	
2	Tom Sottinen	Mathias Eilert Olsen
		Silje Karine Muotka
		Anne Henriette Nilut
	Tom Sottinen	
3	Venke Tørmænen	
4	Roger Iversen	Mathias Eilert Olsen
		Silje Karine Muotka
		Anne Henriette Nilut
	Roger Iversen	
5	Mathias Eilert Olsen	
6	Nils Mikkel Mikkelsen Somby	
7	Venke Tørmænen	
8	Tom Sottinen	
9	Arild Pettersen Inga	
10	Marit Mikkelsdatter Kemi	
11	Silje Karine Muotka	
12	Vibeke Larsen	
13	Jon-Christer Mudenia	
14	Berit Marie P. E. Eira	

15	Aslak Heika Hætta Bjørn	
16	Roger Iversen	
17	Aslak Heika Hætta Bjørn	
18	Arild Pettersen Inga, áššejođiheaddji	

Sámedikki dievasčoahkkin - mearrádus:

Álbmotčoahkkimiid ja čálalaš gulaskuddama bokte lea Sámediggi gávnnahan ahte lea dárbu sámi fálaldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide oassin dáruiduhttima divodanbarggus Nuortaguovllu válgabiirres. Erenoamážit lea dárbu ealáskahttit ja nannet báikkálaš sámi kultuvrra, identitehta, ealáhusaid ja suopmaniid. Lea maid sávaldat dokumenteret ja almmuhit báikkálaš sámi historjjá ja báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá.

Eará válgabiirriin leat maid boahtán cealkámušat hástalusaide ja dárbbuide, ja lea dehálaš dáid ášši geahčča ovttas, muhto dán ášši deattuhit eanemusat Nuortaguovllu válgabiirre ja máhcahemiid maid doppe leat ožžon.

Sámediggi háliida váldit aktiiva rolla nannet sámi gielaid, kultuvrra, ealáhusaid ja identitehta Nuortaguovllu válgabiirres ovddasguvlui.

Areála, vuoigatvuođat ja ealáhusat

Sámediggi áigu bargat dan ovddas ahte oažžut buriid riekteveahkkeortnegiid, dás maiddái ekonomalaš doarjjaortnegiid mat dahket vejolažžan ovddidit prinsihpalaš ášši. Sámediggi áigu dan oktavuođas bargat vai ahte sápmelaččat ožžot riekteveahki mas lea sámi giella- ja kulturipmárdus.

Sámediggi oaidná stuora ja viiddis areálasisabahkkemiid mat váikkuhit vuođđoealáhusaid Nuortaguovllu válgabiirres. Sihke gulaskuddancealkámušas ja álbmotčoahkkimiin leat čielga vuordámušat Sámediggái ain deattuhit dán vai dárbbašlaš proseassat čađahuvvojit.

Sámediggi oaidná ahte lea hui dárbu resurssaide, diehtojuohkimii, bagadallamii ja máhttui konsultašuvdnaortnega birra. Dát guoská maiddái daidda gáibádusaide mat ovddasvástideaddji aktevrrain ja vuoigatvuođaoamasteddjiin leat Nuortaguovllu válgabiirres.

Konsultašuvnnaid nannen sámelágas, lea nannen min vuoigatvuođaid, muhto konsultašuvnnat fertejit maid doaibmat báikkálaččat. Danne áigu Sámediggi váikkuhit dasa ahte vuoigatvuođalaččain leat buorit rámmaeavttut, vai sihkkarastá ahte konsultašuvdnavuoigatvuohta duođas dollojuvvo.

Nuortaguovllu válgabiirii váikkuhit dat ráddjejumit mat leat luossabivddu dáfus mearas ja jogain. Sámediggi váldá dáid hástalusaid duođalaččat ja lea álggahan máŋga doaibmabiju veahkehan dihtii dáin proseassain. Lea dehálaš sihkkarastit álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu, ja seammás nannet ja ovddidit ásahusaid mat gaskkustit dan. Sámediggi háliida dan oktavuođas veahkehit ovddidit máŋggageavahusguovddáža luosa ja johkasámi kultuvrra várás Deanus.

Giella

Sámediggi deattuha dan, ahte sámegielat eai galgga dušše seailluhuvvot, muhto maiddái ovddiduvvot ealli, olámuttolaš ja boahtteáigásaš giellan olles sámi servodahkii. Mihttun lea ahte buot sápmelaččat besset atnit giellaarenaid ja sámi bálvalusfálaldagaid ja oahppat ja atnit iežaset giela, ja ahte buohkain lea vejolašvuohta gullat, oaidnit ja geavahit sámegielaid buot osiin servodagas.

Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit iežas oasi ovddasvástádusas njulget dáruiduhttima vahágiid, ja geahččalit ovttasbargat sámi servodaga siskkobealde. Sámediggi ávžžuha maid eanet suohkaniid šaddat oassin sámi giellahálddašanguovllus.

Sámediggi háliida nannet dálá giellaguovddážiid, ja háliida proseassa ásahit ođđa giellaguovddážiid. Sámediggi háliida maid ahte sámegielat galget leat oidnosis beaivválačča sihke sámegielagiidda ja dárogielagiidda ja áigu dan dihte bargat vai sámi báikenamat eanet oidnojit galbbain, bálgáin ja kárttain, ja vai sámegielat eanet adnojuvvojit almmolašvuođas.

Sámedikki reviderejuvvon giellaguovddášstrategiijas, *Ovttas ovddosguvlui – Sammen fremover*, namuhuvvo ahte ahte máŋgga guovllus gos ii leat giellaguovddáš, ohcalit giellakurssaid ja giellaarenaid. Strategiija lea čielggas das, ahte lea dárbu giellabirrasiidda mat seailluhit, nannejit ja ovddidit sámegielaid. Danne lea Sámediggi ásahan doarjjaortnega ođđa giellaguovddážiid ásaheami várás. Dan lea dahkan láhčin dihtii vejolašvuođa ásahit giellaguovddážiid guovlluide gos dat eai gávdno. Nuortaguovllu válgabiirii lea dat áigeguovdil sihke davvisámegiela ja nuortalašsámegiela dáfus. Sámediggi áigu veahkehit duohtandahkat dan.

Nuortaguovllu válgabiirres lea dasa lassin riikarájáidrasttideaddji ovttasbargu hui áigeguovdil, erenoamážit nuortalašgiela dáfus. Sámediggi áigu árvvoštallat vejolašvuođa ráhkadit nuortalaš-sámi sátnegirjji ja grammatihka.

Kulturásahusat, kulturárbi ja deaivvadansajit

Guovlluin gos dáruiduhttin lea garrasit váikkuhan, leat dál unnán sámi ásahusat ja organisašuvnnat. Dat guoská erenoamážit Nuortaguovlluid válgabiirre riddoguovlluide. Seammás lassána olbmuin beroštupmi ja hállu váldit ruovttoluotta dan maid leat massán dáruiduhttima geažil. Oallugat háliidit searvat sihke giellakurssaide, duodjekurssaide ja dakkár lágan doaimmaide, ja ohcalit sámi deaivvadansajiid ja arenaid. Dál orru dárbu ja ohcaleapmi stuorát go dat mii lea fállamis. Gáibiduvvo čanastupmi báikkálaš sámi birrasiin jus galgá ásahit ja nannet deaivvadansajiid ja kultur- ja giellaásahusaid, ja lea sávahahtti ahte suohkan ja fylkkasuohkan servet.

Sámediggi áigu nannet duodjeoahpahusa eanet resurssaiguin mat sáhttet doallat kurssaid ja dainna ahte deattuha máhttofievrrideami buolvvas bulvii. Mihttomearri lea oažžut eanet duodjebajiid ja heivehuvvon deaivvadansajiid gos beassá duddjot ja oahppat duddjot. Sámediggi áigu árvvoštallat doaibmabijuid ja eavttuid mat buorebut dusteše dán dárbbu.

Sámi museat leat sámi servodaga geađgejuolggit, ja dain lea dehálaš servodatdoaibma, maiddái Nuortaguovllu válgabiirres. Sámediggi diehtá ahte lea dárbu nannet Deanu ja Várjjat museasiidda, ja ahte lea dárbu resurssaide iešguđetge huksenprošeavttaide ja ođđa dárbbuide, nugo ovdamearkka dihte Helmer Losoa mearrasámi čoakkáldaga fuolaheapmái ja Savio muitomearkka hálddašeapmái. Seamma guoská bargui sihkkarastit ođđa vistti Saviomuseai. Sámediggi áigu gulahaladettiin eará almmolaš eiseválddiiguin ain bargat vai sáhttá dustet dáid dárbbuid.

Sámediggi joatká barggu oažžut Várjjat siidda UNESCO máilmmiárbelistui. Álgoálbmogiid kulturárbi lea dávjá áitojuvvon ja marginaliserejuvvon, ja lea viehka unnán ovddastuvvon máilmmiárbelisttus. Dohko čálihuvvot livččii dehálaš vai loktešii álgoálbmogiid ja sámi kulturárbbi árvvu.

Sámedikki 2026 bušeahtas lea várrejuvvon ruhta ovtta prošektii mii lea ođđa ásahusaid huksema birra Sámis. Prošeakta galgá kártet geográfalaš ja fágalaš guovlluid gos dál eai leat ásahusat ja ráhkadit eavttuid ođđa ásahusaid vejolaš ásaheapmái. Prošeakta galgá maid gávdnat vejolaš berošteddjiid geat sáhttet veahkehit ođđa ásahusaid ásahanbarggus, ovdamearkka dihte dainna sávvamušain ahte oažžut musea Davvesiidii. Cealkámušat mat bohtet Nuortaguovllu válgabiirre álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin váldojuvvojit mielde dán prošeavtta viidáset bargui. Lea maid dehálaš báikkálaš heivehemiin, nu ahte ásahusain mat juo gávdnojit, sáhttá leat

guovddáš rolla ja sáhttet leat oassin dakkár prošeavttas. Sámediggi berre maiddái geahčadit vejolašvuođa ovddidit nuortalaš historjágirjji. Dát lea dahkkon nannen dihtii máhtolašvuođa nuortalaš historjjá birra ja nannen dihtii nuortalaš identitehta.

Bajáššaddan ja oahpahus

Sámediggi bargá sihkkarastit sámi mánáide ja nuoraide oahpahusa gielas ja kultuvrras mánáidgárddi rájes gitta joatkkaskuvlii. Oažžun dihtii ollislaš fálaldaga sámi mánáide olles oahppomannolahkii, mánáidgárddi rájes gitta alitohppui, de lea dehálaš ahte sámegiel mánáidgárdefálaldat mearriduvvo lága bokte. Buot sámi mánáid galgá leat riekti bajáššaddat sámi giella- ja kulturguoddi birrasis.

Sámediggi áigu maid bargat dan ovddas ahte Deanu sámeskuvla oččošii erenoamáš rolla vuođđooahpahusa siskkobealde ja ahte dainna lágiin oččošii ruhtadeami stáhtabušeahtas.

Sámedikki váldomihttomearri lea duddjot buriid bajáššaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldagaid bokte. Sámi mánáidgárdefálaldat lea okta dain deháleamos doaimmain nannet sámegielaid geavaheami, gč. NAČ 2016: 18 *Váibmogiella*. Olahan dihtii dán mihttomeari, de lea dehálaš ahte mánáidgárdebargiin, lassin pedagogalaš ohppui, lea gelbbolašvuohta sámegielas ja sámi kultuvrras. Sámedikki mielas lea maid dehálaš beassat geavahit báikkálaš reálagelbbolašvuođa nannet mánáidgárddiid kultur- ja giellabarggu.

Dat mearkkaša dan, ahte bargat dan ovddas ahte lágas nannejuvvo riekti sámegielat mánáidgárdefálaldahkii, ahte lágas nannejuvvo riekti hospiteremii, ahte lágas nannejuvvo riekti sámi oahpponeavvuide ja ahte bargat dan ovddas ahte skuvlaeaiggáda geatnegasvuohta dieđihit rivttiid birra sámi oahpahussii nannejuvvo lágas.

Sámediggi meine maid árvvoštallat ja ráhkadit nationála plána gievrras giellaoahpahusmodeallaid geavaheapmái ja nationála plána sámi gáiddusoahpahussii, mas gievrras giellaoahpahusmodeallat leat guovddážis.

Sámediggi árvvoštallá ahte Nuortaguovllu válgabiirres lea dehálaš láhčit dili eanet rádjerasttideaddji ovttasbargui bajáššaddamis ja oahpahusas.

Alitoahppu, dutkan ja gelbbolašvuohta

Sámediggi áigu veahkehit sihkkarastit universitehtaide ja allaskuvllaide gelbbolašvuođa sámi servodatdiliid, giela ja kultuvrra birra iešguđet fágabirrasiin. Dat leat eaktun dasa ahte sáhttá sihkkarastit ollislaš oahppomannolaga. Sámediggi háliida leat mielde ovddideame oahppoprográmmaid ja kurssaid ovttas universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin.

Nuortaguovllu válgabiirres lea erenoamáš áigeguovdil iskat vejolašvuođaid álggahit formaliserejuvvon ovttasbarggu Oulu Universitehtain, vai sáhttá láhčit dili nu ahte sii geat hálddašit dárogiela ja eŋgelasgiela sáhttet váldit oahpu nuortalašgielas.

Dearvvašvuohta, buorredilli ja fuolahus

Sámediggi lea ovttaoaivilis das ahte dárbbašuvvo giella- ja kulturmáhttu dearvvašvuođasuorggis ja ahte dat lea dehálaš prinsihppa sidjiide geat galget bargat dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis Sámis. Dat guoská sidjiide geat juo barget sektoris, muhto lea maid dehálaš ahte leat doaibmabijut rekrutteret dearvvašvuođabargiid geat ipmirdit sámegiela ja sámi kultuvrra. Sámedikkis leat máŋga gaskaoami mat deattuhit juste dan. Dieđut mat bohtet válgabiirriid álbmotčoahkkimiin ja gulaskuddamiin, leat dehálaččat go galgat árvvoštallat dáid gaskaomiid vuoruhemiid.

Sámediggi vuordá ahte Ráđđehus ja Stuoradiggi ráhkadit čuovvolanplána, ja raporterejit mearrádusaid čuovvoleami mat gusket Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportii. Ovttas galgat mii fas ealáskahttit

sámegielaid ja sámi kultuvrra. Mihttu lea beassat julggaštit ahte dáruiduhttinpolitihkka lea viimmat loahpahuvvon ja ahte mii sáhttit soabadit.

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 18.06.26 dii. 15.46.